

Pia Sirola
Outi Töytäri

Avustajakoirajärjestelmä

Selvitys järjestelmän nykytilasta
ja kehittämisehdotuksia

TYÖPAPERI

TYÖPAPERI 39/2014

Pia Sirola & Outi Töytäri

Avustajakoirajärjestelmä

**Selvitys järjestelmän nykytilasta
ja kehittämisehdotuksia**

**TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS**

© Kirjoittaja ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

ISBN 978-952-302-415-1 (painettu)
ISBN 978-952-302-416-8 (verkkajulkaisu)
ISSN 2323-363X (verkkajulkaisu)
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-416-8>

Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy
Tampere, 2014

Lukijalle

Hallitusohjelmaan vuosille 2011–2015 on kirjattu yhdeksi tehtäväksi kokonaisselvityksen tekeminen vammaisten apuvälinepalveluista mukaan lukien avustajakoirajärjestelmä. Tämä selvitys on myös osa hallitusohjelmaan kirjattua tehtävää laatia selvitys monialaisesta kuntoutuksesta.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmä on suurten muutosten edessä. Palvelujärjestelmää koskevan rakenneuudistuksen (sote) ja vammaislainsäädännön uudistamisen pyrkimyksenä on yhdenvertaistaa palveluja ja parantaa niiden saatavuutta sekä asiakaslähtöisyyttä. Uudistuksiin liittyy haasteita, mutta ne voivat myös avata mahdollisuuksia uudellaisille toiminnoille.

Avustajakoirajärjestelmään on toivottu muutoksia. Järjestöt ovat esittäneet, että avustajakoirajärjestelmä tulisi siirtää Raha-automaattiyhdistyksen rahoittamasta toiminnasta julkisen terveydenhuollon järjestettäväksi. Näin avustajakoiratoiminta saataisiin samaan tilanteeseen kuin terveydenhuollon vastuulla oleva näkövammaisten opaskoiratoiminta on. Terveydenhuollon ammattilaiset eivät sen sijaan ole katsoneet avustajakoiratoiminnan kuuluvan terveydenhuollon vastuulle.

Tässä selvityksessä tarkastellaan avustajakoirajärjestelmän nykytilannetta ja kehittämistarpeita ja esitetään ehdotukset palvelujen järjestämiseksi. Ajantasaisen tiedon saamiseksi haastateltiin järjestöjen edustajia ja avustajakoiria käyttäviä asiakkaiden sekä tehtiin kysely sairaanhoitopiireille. Ehdotusten lähtökohtana on pyrkimys turvata palvelut myös avustajakoiraa tarvitseville.

Selvitystä varten olemme saaneet asiantuntevia näkökulmia useilta eri tahoilta. Erityiskiitokset selvitykseen osallistumisesta kuuluvat avustajakoiraa käyttäville asiakkaille, Invalidiliiton edustajille, Avustajakoirayhdistyksen ja Opaskoirayhdistyksen puheenjohtajille sekä sairaanhoitopiirien kuntoutusylilääkäreille/ylilääkäreille ja apuvälinepalveluista vastaaville asiantuntijoille.

Kiitokset myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen vammaisuus ja yhteiskunta –tiimille ehdotuksia koskevista näkemyksistä sekä kaikille muille selvityksen toteutusta tukeneille tahoille. Sosiaali- ja terveysministeriötä kiitämme selvityksen toteuttamisen mahdollistamisesta. Toivomme, että tämä raportti ehdotuksineen vastaa tulevaisuudessa avustajakoirien käyttäjien tarpeeseen yhdenvertaisten palvelujen saamiseksi verrattuna opaskoerien käyttäjiin sekä edistää vammaisten ihmisten itsenäisyyttä ja osallisuutta.

Pia Sirola ja Outi Töytäri

Tiivistelmä

Pia Sirola, Outi Töytäri. Avustajakoirajärjestelmä. Selvitys järjestelmän nykytilasta ja kehittämisehdotuksia. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 39/2014. 63 sivua. Helsinki 2014.

ISBN 978-952-302-415-1 (painettu); ISBN 978-952-302-416-8 (verkkojulkaisu)

Hallitusohjelmaan (2011–2015) on kirjattu yhdeksi tavoitteeksi tehdä kokonais selvitys vammaisten apuvälinepalveluista mukaan lukien avustajakoirajärjestelmä. Sosiaali- ja terveysministeriön ja Terveyden ja hyvinvoinnin (THL) laitoksen välillä tehdyn sopimuksen mukaisesti THL on selvittänyt avustajakoirajärjestelmän nykytilannetta, ongelmia ja kehittämistarpeita järjestöjen, asiakkaiden ja sairaanhoitopiirien näkökulmasta sekä teki kehittämisehdotukset avustajakoira toiminnan järjestämiseksi.

Selvitystä varten haastateltiin järjestön edustajia (n=4) ja avustajakoira käyttäviä asiakkaita (n=5). Lisäksi lähetettiin kysely sairaanhoitopiirien (n=20) kuntoutusylilääkärille/ylilääkärille ja apuvälinepalveluista vastaaville asiantuntijoille. Kyselyyn vastasi 17 sairaanhoitopiiriä ja vastausprosentti oli 85 prosenttia. Järjestöjen näkökulmasta Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) rahoitus ei riitä kattamaan avustajakoira toiminnan jatkuvuutta eikä avustajakoiria pystytä hankkimaan tarpeisiin nähden riittävästi. Avustajakoirajärjestelmä tulisi saada julkisen rahoituksen piiriin, kuten näkövammaisten opaskoirat, jotka luovutetaan sairaanhoitopiireistä lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineinä. Avustajakoiran käyttäjien (asiakas) näkökulmasta epävarmuus koiran saamisesta, pitkät jonotusajat sekä pienituloisille suuriksi muodostuvat koiran ylläpitokustannukset olivat järjestelmän keskeisimpiä ongelmia. Sairaanhoitopiirit pitivät nykyistä keskitettyä avustajakoirajärjestelmää toimivana, mutta osan mielestä järjestelmä oli vamma ryhmiä epätasa-arvoistava.

Järjestöistä Invalidiliiton edustajien näkökulmasta sairaanhoitopiirit olisi paras taho toiminnan järjestämiseen. Invalidiliitto ei nähnyt järjestämisvastuun siirtoa vammais palvelulle hyvänä vaihtoehtona, koska kuntien erilaisten käytäntöjen uskottiin eriarvoistavan eri kunnissa asuvia avustajakoirien hakijoita. Sen sijaan Avustajakoira yhdistyksen puheenjohtajan ja asiakkaiden näkökulmasta tärkeintä olisi turvata koirien rahoitus ja luovutus, olipa järjestämistaho mikä tahansa. Enemmistö sairaanhoitopiireistä piti nykyistä RAY-rahoitteista keskitettyä järjestelmää parhaana toimintatapana ja valtaosa oli sitä mieltä, ettei luovutus lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineenä olisi perusteltua. Avustajakoirien ei nähty kuuluvan lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineisiin eikä soveltuvan apuväline palveluprosessiin. Sekä järjestöt että sairaanhoitopiirit olivat yhtä mieltä siitä, että valtakunnallinen keskitetty järjestämistapa olisi toimiva järjestämistapa. Sairaanhoitopiirien näkökulmasta avustajakoirien myöntäminen voisi tapahtua myös vammais palveluiden toimesta.

Avustajakoiran käyttäjien on tutkimuksissa todettu hyötyvän koirasta elämän eri osa-alueilla ja koirien on todettu vastaavan käyttäjien tarpeita. Tässä selvityksessä haastateltujen asiakkaiden avustajakoirat vastasivat hyvin heidän odotuksiinsa. Avustajakoira avusti päivittäisistä toiminnoista selviytymisessä, eri toimintoihin osallistumisessa ja liikkumisen tukemisessa. Avustajakoirien todettiin vaikuttavan myönteisesti muun muassa asiakkaiden fyysiseen terveyteen ja toimintakykyyn, psyykkiseen hyvinvointiin ja sosiaaliseen osallistumiseen.

Tämän selvityksen kehittämisehdotuksena on, että avustajakoira palvelu tulisi osaksi vammais palvelulakia. Avustajakoira koskeva päätöksenteko tapahtuisi sote-alueilla ja koirat luovutettaisiin valtakunnallisesti keskitetystä apuväline- ja toimintakykykeskuksesta. Koiran hankinta- ja koulutuskulut korvataan kokonaan ja koiran käyttöön liittyvät muut kulut korvattaisiin Kelan kautta vammaistukena.

Ehdotuksilla pyritään takaamaan tarvittavat avustajakoira palvelut myös tulevaisuudessa, ja poistamaan vamma ryhmien välistä eriarvoisuutta.

Avainsanat: avustajakoira, järjestelmä, rahoitus, luovutus, myöntäminen, apuvälineet, vammais palvelut, sairaanhoitopiirit

Sammandrag

Pia Sirola, Outi Töytäri. Systemet med assistenthundar. Utredning om systemets nuläge och utvecklingsförslag. Institutet för hälsa och välfärd (THL). Diskussionsunderlag 39/2014. 63 sidor. Helsingfors 2014. ISBN 978-952-302-415-1 (tryckt); ISBN 978-952-302-416-8 (nätpublikation)

I regeringsprogrammet (2011–2015) har införts som ett mål att göra en helhetsutredning om hjälpmedelstjänster för personer med funktionsnedsättning inklusive systemet med assistenthundar. Enligt det avtal som ingåtts mellan social- och hälsovårdsministeriet och Institutet för hälsa och välfärd (THL) har THL utrett nuläget i systemet med assistenthundar, problem och utvecklingsbehov ur organisationers, klienters och sjukvårdsdistrikts synvinkel samt kommit med utvecklingsförslag för verksamheten med assistenthundar.

För utredningen intervjuades representanter för organisationer (n=4) och klienter som använder assistenthundar (n=5). Dessutom sändes en enkät till rehabiliteringsöverläkare/ överläkare och experter som svarar för hjälpmedelstjänster i sjukvårdsdistrikten (n=20). På enkäten svarade 17 sjukvårdsdistrikt och svarsprocenten var 85. Ur organisationernas synvinkel är finansieringen från Penningautomatföreningen (PAF) inte tillräcklig för att trygga kontinuiteten i verksamheten med assistenthundar och inte heller kan assistenthundar skaffas i tillräckligt antal i förhållande till behovet. Systemet med assistenthundar borde omfattas av offentlig finansiering, såsom ledarhundar för synskadade, vilka överläts från sjukvårdsdistrikten som hjälpmedel för medicinsk rehabilitering. Användarna av assistenthundar (klienterna) ansåg att de största problemen med systemet är osäkerheten att få en hund, långa kötider samt utgifterna för underhållet av en hund som för småinkomsttagare blir stora. Sjukvårdsdistrikten anser att det nuvarande centraliserade systemet med assistenthundar är fungerande, men en del anser att systemet var ojämnt för personer med olika slags funktionsnedsättning.

Av organisationerna ansåg representanter för Invalidförbundet att sjukvårdsdistrikten är den bästa instansen att organisera verksamheten. Invalidförbundet ansåg inte att en överföring av organiseringsansvaret till handikappservicen är ett bra alternativ, eftersom man trodde att olika praxis i kommunerna leder till ojämlikhet i de olika kommunerna bland dem som ansöker om assistenthundar. Däremot ansåg Assistenthundförbundets ordförande och klienterna att det viktigaste vore att trygga finansieringen och överlåtelsen av hundarna, oavsett vem som organiserar verksamheten. Majoriteten av sjukvårdsdistrikten ansåg att det nuvarande centraliserade systemet med PAF-finansiering är det bästa verksamhetssättet och de flesta ansåg att en överlåtelse som hjälpmedel för medicinsk rehabilitering inte är motiverad. Assistenthundarna ansågs inte höra till hjälpmedel för medicinsk rehabilitering och att de inte lämpar sig för processen med hjälpmedelstjänster. Både organisationer och sjukvårdsdistrikt var överens om att ett riksomfattande centraliserat organiseringsätt vore ett fungerande organiseringsätt. Ur sjukvårdsdistriktens synvinkel kunde beviljandet av assistenthundar också ske genom handikappservicen.

I undersökningar har konstaterats att användarna av assistenthundar har nytta av hundarna inom livets olika delområden och hundarna har konstaterats motsvara användarnas behov. I den här utredningen motsvarade de intervjuade klienternas assistenthundar väl deras förväntningar. Assistenthundarna hjälpte till att klara de dagliga bestyren, deltog i olika verksamheter och stödde rörligheten. Assistenthundarna inverkar positivt på bland annat klienternas fysiska hälsa och funktionsförmåga, det psykiska välbefinnandet och den sociala aktiviteten.

Utvecklingsförslaget i den här utredningen är att assistenthundtjänsten borde omfattas av handikappservicelagen. Beslut som gäller assistenthundar borde fattas inom social- och hälsovårdsområdena samt hundarna borde överlåtas genom ett center för hjälpmedel och funktionsförmåga som centraliserats på riksomfattande plan. Kostnaderna för anskaffning och skolning av hundarna ersätts helt och andra kostnader i anslutning till användningen av hunden ersätts genom FPA som handikappbidrag. Syftet med förslagen är att garantera de nödvändiga assistenthundtjänsterna också i framtiden och avlägsna ojämlikheten mellan personer med olika slags funktionsnedsättning.

Nyckelord: assistenthund, system, finansiering, överlåtelse, beviljande, hjälpmedel, handikappservice, sjukvårdsdistrikt.

Abstract

Pia Sirola, Outi Töytäri. The assistance dog system. An overview of the current situation and suggestions for improvement. National Institute for Health and Welfare (THL). Discussionpaper 39/2014. 63 pages. Helsinki 2014. ISBN 978-952-302-415-1 (printed); ISBN 978-952-302-416-8 (online publication)

One of the objectives listed in the Government Programme (2011–2015) is the preparation of a comprehensive account of assistive device services for the disabled, including the assistance dog system. In accordance with an agreement signed by the Ministry of Social Affairs and Health and the National Institute for Health and Welfare (THL), THL has investigated the current situation, problems and development needs associated with the assistance dog system from the perspective of organisations, customers and hospital districts, and suggested improvements to the assistance dog operations.

People interviewed included representatives of organisations (n=4) and customers using an assistance dog (n=5). A questionnaire was also sent to the Chief Physicians, Rehabilitation/Chief Physicians in hospital districts (n=20), and to specialists in charge of assistive device services. 17 hospital districts responded to the survey, and the response rate was 85 per cent. The organisations felt that the funding provided by Finland's Slot Machine Association (RAY) was insufficient to ensure the continuity of assistance dog operations, and that there were not enough assistance dogs to meet the related needs. The assistance dog system should be publicly funded, as is the case with *guide* dogs for the blind and visually impaired. Guide dogs are considered medical rehabilitation devices and therefore provided by hospital districts. From the user (customer) perspective, uncertainty regarding the availability of guide dogs, long waiting periods, and high maintenance costs represent the biggest problems. Hospital districts considered the current centralised assistance dog system effective, although some respondents felt that the system was conducive to inequality among the disabled.

The Finnish Association of People with Physical Disabilities (FPD) felt that hospital districts would be the most suitable organisations for running the operations. The FPD did not consider assigning responsibility to disability service organisations a feasible alternative, because inconsistency in practices between different municipalities was believed to increase inequality between applicants living in different municipalities. At the same time, the key issue from the perspective of the chairman of the Finnish Association of Assistance Dogs and customers was to ensure the funding and supply of guide dogs, no matter who was the party responsible for organising the service. The majority of hospital districts considered the current RAY-funded and centrally run system to be the best one, and felt that there were no grounds for providing guide dogs as medical rehabilitation devices. Assistance dogs were not considered medical rehabilitation devices and were therefore regarded as unsuitable for the assistive device process. Both the organisations and the hospital districts agreed that a national, centrally run system would be effective. Hospital districts had no objections to assistance dogs being supplied by disability service organisations.

Studies show that people using assistance dogs benefit from them in different areas of life, and that the dogs meet the users' needs. The customers interviewed for this survey felt that their assistance dogs met their expectations very well. Assistance dogs helped customers with their daily chores and activities, and supported their mobility. Studies show that assistance dogs have a positive effect on the customers' physical and mental wellbeing, functional capacity and social participation.

We propose that the assistance dog service be included in the Disability Services Act. Decision-making on assistance dogs should take place in the social welfare and health care (SOTE) regions, and the dogs should be provided by a centrally run national assistive device and functional capacity unit. Expenses associated with obtaining and training the dog should be fully reimbursed, and other indirect expenses reimbursed through Kela's disability allowance. The purpose of these improvement suggestions is to ensure the continuity of assistance dog services and to eliminate any sources of inequality between people with different disabilities.

Key words: Assistance dog, system, funding, provision, granting, assistive devices, disability services, hospital districts

Sisällys

Lukijalle.....	3
Tiivistelmä.....	4
Sammandrag.....	5
Abstract.....	6
1 Johdanto.....	9
2 Selvityksen tavoitteet ja toteutus.....	10
2.1 Aikaisemmat selvitykset.....	10
2.2 Haastattelut.....	10
2.3 Kysely sairaanhoitopiireille.....	10
2.4 Aineiston analyysimenetelmät.....	10
3 Avustajakoira järjestelmän nykytilan kuvaus.....	11
3.1 Kenelle avustajakoira?.....	11
3.2 Järjestäminen ja rahoitus.....	11
3.3 Avustajakoirien koulutus-, hankinta- ja luovutuskäytännöt.....	13
4 Muut palvelutarpeisiin koulutettavat koirat.....	16
4.1 Opaskoirat.....	16
4.2 Kuulo-, hypo-, epilepsia-, terapia- ja kaverikoirat.....	18
5 Avustajakoiran hyödyt tutkimusten valossa.....	19
6 Muut selvitykset.....	21
7 Tulokset.....	22
7.1 Järjestöjen edustajien haastattelut.....	22
7.1.1 Avustajakoira järjestelmän ongelmat ja kehittämistarpeet.....	22
7.1.2 Järjestämisvastuu tulevaisuudessa.....	24
7.1.3 Järjestelmämuutoksen edellyttämät toimenpiteet.....	24
7.1.4 Avustajakoirien luovutuskriteerit ja hyödyt.....	25
7.2 Asiakashaastattelut.....	27
7.2.1 Avustajakoira järjestelmän ongelmat ja kehittämistarpeet.....	27
7.2.2 Järjestämisvastuu tulevaisuudessa.....	29
7.2.3 Avustajakoiran tarve ja tehtävät.....	29
7.2.4 Avustajakoiran hyödyt.....	30
7.3 Kysely sairaanhoitopiireille.....	32
7.3.1 Avustajakoira järjestelmän tunnettavuus ja toimivuus.....	32
7.3.2 Nykyiset linjaukset.....	34
7.3.3 Avustajakoira järjestelmän muuttaminen ja järjestämisvastuu.....	36
7.3.4 Järjestelmämuutoksen edellyttämät toimenpiteet sairaanhoitopiireissä.....	39
7.3.5 Tarpeet ja avustajakoiran hyödyt.....	40
7.3.6 Opaskoira järjestelmän toimivuus.....	41
7.3.7 Opaskoira yhdistyksen puheenjohtajan näkökulma opaskoira järjestelmän toimivuudesta.....	42
8 Yhteenveto.....	44
9 Kehittämisehdotukset.....	47
Lähteet.....	49

1 Johdanto

Erilaisiin palvelutarpeisiin koulutettavien koirien kirjo on monipuolinen. Avustajakoira on fyysisesti toimintarajoitteisia henkilöitä avustava, yksilöllisiä tarpeita vastaavaksi koulutettu koira. Se avustaa erilaisissa päivittäisissä toimissa. Koira voi esimerkiksi avata ovia, painaa katkaisijoita, vetää pyörätuolia hankalissa maastoissa ja toimia toimintarajoitteisen henkilön kävelyn tukena.

Avustajakoiria on Suomessa koulutettu Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) rahoituksella vuodesta 1994 lähtien. Invalidiliitto vastaa toiminnan järjestämisestä ja se hankkii koirat valmiiksi koulutettuina tähän toimintaan keskittyneeltä oppilaitokselta. Oppilaitoksena toimii Axxell Utbildning Ab:n Kemiön toimipiste.

Koulutettu avustajakoira luovutetaan käyttäjälleen maksutta, mutta käyttäjä vastaa osin koiran ylläpito-kustannuksista. Avustajakoiria on nyt käytössä yhteensä 65 kappaletta. Hakijoiden määrä on kasvanut viime vuosina ja tällä hetkellä jonossa on yhteensä 40 hakijaa. Raha-automaattiyhdistyksen toiminta-avustuksella pystytään hankkimaan ja luovuttamaan vuosittain 5–7 valmiiksi koulutettua koira. Nykyisellä koiramäärällä, jonotusaika on noin 1–5 vuotta.

Invalidiliitto ja Avustajakoirayhdistys-Assistenthund ry ovat esittäneet (3.12.2008; 15.4.2013), että toimintarajoitteisten ihmisten avustajakoirat tulisi saada yhdenvertaiseen asemaan näkövammaisten *opaskoirien* kanssa. Kannanotossa viitattiin apuvälineasetuksen (1363/2011) perustelumuiotioon (STM 11.19.2011), jossa avustajakoirien asema rinnastetaan opaskoiriin, jotka luovutetaan lääkinnällisenä kuntoutuksena terveydenhuollosta.

Vuonna 2014 peruspalveluministeri vastasi kansanedustajan esittämään kirjalliseen kysymykseen hallitukselle (699/2014) avustajakoirien koulutuksesta ja rahoituksesta. Vastauksen mukaan asetuksen muistio ei ole samalla tavoin sitova kuin asetusten pykälät. Muistiolla on ohjaava tarkoitus. *Opaskoirat* on tulkittu lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiksi ja vastaavasti avustajakoirat voidaan tulkita samoin. Mikään säädös ei kuitenkaan velvoita tai estä sairaanhoitopiirejä myöntämään opaskoiraa tai avustajakoira. Säädösten *opaskoirat* ja avustajakoirat ovat samassa asemassa.

Vuonna 2012 sairaanhoitopiirit kysyivät kuntoutusylilääkäreiden ja apuvälinepalveluista vastaavien ylilääkäreiden näkemyksiä avustajakoirajärjestelmästä. Kyselyn mukaan avustajakoiria ei myönnetty lääkinnällisenä kuntoutuksen apuvälineinä ja avustajakoirat koettiin henkilökohtaisen avun korvaajina.

Näkövammaisten *opaskoira* on luovutettu 1980-luvun puolivälistä asti keskussairaaloiden näönkuntoutusyksiköistä lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineinä. Sairaanhoitopiirit vuokraavat koirat kolmelta opaskoirakoululta. Koirien käyttäjät saavat kuukausittaista tukea koiran ylläpito-kustannuksiin ja eläinlääkintä on maksutonta. Opaskoira on tällä hetkellä noin 210. Opaskoirien jonotusaika on ollut pitkään keskimäärin kaksi vuotta, mutta nykyisin aika on lyhentynyt lähes puoleen vuoteen. Opaskoira luovutetaan vuosittain noin 20–30 kappaletta.

Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmaan 2011–2015 on kirjattu tehtäväksi kokonaisselvitys vammaisten apuvälinepalveluista mukaan lukien avustajakoirajärjestelmä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos sai sosiaali- ja terveysministeriöltä tehtäväkseen selvittää avustajakoirien nykytilan, ongelmat ja kehittämistarpeet sekä tehdä ehdotukset palvelujen järjestämisestä ja toteuttamisesta.

2 Selvityksen tavoitteet ja toteutus

Selvityksen tavoitteena oli saada tietoa avustajakoira järjestelmän nykytilanteesta, ongelmista ja kehittämistarpeista sekä vaihtoehtoisista järjestämismalleista. Lisäksi tavoitteena oli tehdä ehdotukset palvelun järjestämiseksi. Selvityksen suunnittelu ja tausta-aineiston keruu aloitettiin kesäkuussa 2014 ja suurin osa haastatteluista sekä sairaanhoitopiireille tehty kysely toteutettiin syksyllä 2014.

2.1 Aikaisemmat selvitykset

Tausta-aineistona käytettiin järjestöjen verkkosivuja sekä aikaisempia tutkimuksia ja selvityksiä. Avustajakoira järjestelmän nykytilaa koskevaa tietoa löytyi lähinnä järjestämistahon sivuilta. Näin ollen nykytilan kuvaus perustuu pitkälti Invalidiliiton ja Avustajakoira yhdistyksen verkkosivuilta saatuihin tietoihin. (Invalidiliitto ry 2014; 2012; Avustajakoira yhdistys ry 2014).

2.2 Haastattelut

Selvitystä varten haastateltiin järjestön edustajia (4 henkilöä) ja avustajakoira käyttäviä henkilöitä (5 henkilöä). Haastatellut järjestöjen edustajat olivat Invalidiliiton avustajakoira työryhmän puheenjohtaja ja avustajakoira-asiantuntija, Avustajakoira yhdistyksen puheenjohtaja sekä Opaskoira yhdistyksen puheenjohtaja.

Avustajakoira yhdistyksen puheenjohtaja tiedotti sähköpostilla jäsenistöään mahdollisuudesta osallistua selvitykseen liittyvään haastatteluun. Haastateltavat valittiin ilmoittautuneista taustan ja asuinalueen erilaisuudet huomioiden.

Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina ja ne kestivät 1-2 tuntia sisältäen asiakkailta myös avustajakoiran käytön seuraamista (Liitteet 1-3). Kaikilta haastatelluilta pyydettiin suostumus haastatteluun (Liitteet 4-5).

2.3 Kysely sairaanhoitopiireille

Webropol-kysely ja saate (Liite 6) lähetettiin syyskuussa 2014 sairaanhoitopiirien (n=20) kuntoutusylilääkärille/ylilääkärille ja apuvälinepalveluista vastaaville asiantuntijoille. Kustakin organisaatiosta pyydettiin yksi vastaus. Kyselyä esiteltiin yhdessä sairaanhoitopiirissä ja kyselylomaketta muokattiin saatujen kommenttien perusteella. Kyselyn vastausaika oli 23.9–6.10.2014. Vastaamatta jättäneille lähetettiin uusintakysely, johon oli aikaa vastata 8.10.2014 saakka.

2.4 Aineiston analyysimenetelmät

Haastatteluaineisto analysoitiin käyttäen luokittelua ja sisällönanalyysiä (Tuomi & Sarajarvi 2009). Kyselyaineiston analyysissä käytettiin Webropol-ohjelmaa. Aineiston tilastollinen tarkastelu tehtiin käyttäen frekvenssijakaumia.

3 Avustajakoirajärjestelmän nykytilan kuvaus

3.1 Kenelle avustajakoira?

Invalidiliiton määritelmän mukaan ”avustajakoira on fyysisesti toimintarajoitteisen henkilön yksilöllisiä tarpeita vastaavaksi koulutettu apuväline, jonka avulla voidaan parantaa ja ylläpitää käyttäjän fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista toimintakykyä sekä edistää ja tukea käyttäjän itsenäistä suoriutumista päivittäisissä toiminnoissa”. Monelle vammaiselle ihmiselle koira saattaa olla mahdollisuus itsenäiseen ja yhdenvertaiseen liikkumiseen sekä yhteiskuntaan osallistumiseen.

Avustajakoira koulutetaan tukemaan kokonaisvaltaisesti käyttäjänsä päivittäisistä toiminnoista selviytymistä. Avustajakoiran tehtävät liittyvät pääasiassa esineiden nostamiseen ja noutamiseen, ovien ja laatikoiden avaamiseen ja sulkemiseen, katkaisijoiden painamiseen (esimerkiksi valot ja hissien tilaus), pukeutumisessa ja riisumisessa avustamiseen, tavaroiden kantamiseen sekä erilaisissa kodin askareissa ja asioinnissa avustamiseen. Avustajakoira kannustaa käyttäjää liikkumaan ja ulkoilemaan sekä auttaa tarvittaessa pyörätuolin vetämisessä tai kävelyn tukemisessa.

Avustajakoiran tunnistaa avustajakoira-logolla merkityistä liiveistä, valjaista tai repusta, joita koira käyttää työssä ollessaan. Avustajakoiralla on oikeus liikkua käyttäjänsä kanssa vapaana kaikissa päivittäisiin toimintoihin liittyvissä toimintaympäristöissä, esimerkiksi kaupoissa, ravintoloissa, sairaaloissa ja vi-rastoissa.

3.2 Järjestäminen ja rahoitus

Avustajakoiratoiminta käynnistyi Suomessa vuonna 1994. Toiminta-ajatus sai alkunsa kansainvälisestä mallista vuonna 1992. (Hätinen 2014). Invalidiliitto on toiminut koko ajan palvelukokonaisuuden järjestämistahona. Se vastaa avustajakoirien hankinnasta, tarpeen arvioinnista, opastuksesta, käyttöön luovutuksesta ja koiran käyttövarmuudesta. Invalidiliitto myös kehittää ja koordinoi avustajakoiratoimintaa yhteistyössä sidosryhmien kanssa.

Avustajakoiratoiminnan pääasiallisena rahoittajana toimii Raha-automaattiyhdistys (RAY). Lisärahoitusta saadaan Invalidiliiton kalenterimyynnistä, Avustajakoirayhdistyksen järjestämästä kummikoiratoiminnasta ja yksityisistä lahjoituksista. Avustajakoiria on tällä hetkellä käytössä yhteensä 65 kappaletta. Niistä 58 on Invalidiliiton hankkimia, ja seitsemän on koirien käyttäjien itsensä hankkimia. RAY:n toiminta-avustuksella pystytään ostamaan valmiiksi koulutettuja uusia koiria noin 5–7 kappaletta vuodessa.

Invalidiliitto hankkii koulutetut avustajakoirat koiria kouluttavan oppilaitoksen Axxell Brusabyn Kemion toimipisteestä, joka on tällä hetkellä ainoa koiria kouluttava taho. Koulussa työskentelee kolme avustajakoirakouluttajaa. Koulutukseen osallistuvien koirien tulee olla fyysisesti terveitä ja luonteeltaan tehtävään sopivia. Labradorinnoutaja on valikoitunut avustajakoiraroduksi, koska sillä on hyvä keskittymiskyky ja työmoraali. Koirat eivät saa olla aggressiivisia tai liian puolustushaluisia, eivätkä myöskään ääniherkkiä (esim. laukaisut).

Kaikkien käyttäjille luovutettavien koirien tulee läpäistä katsastuskoe, jossa testataan niiden luonnetta ja taitotasoa. Koirien koulutus pohjautuu positiivisen ehdollistamisen menetelmään (naksutinkoulutus), joka tarkoittaa käytännössä oikeiden suoritusten palkitsemista ja virheellisten huomiotta jättämistä. Koulutuksessa painotetaan erityisesti koiran hallintaan liittyvää osaamista. Avustajakoiran tulee pystyä työskentelemään häiriötilanteissa (esimerkiksi muut koirat tai juoksevat lapset). Perustotelevaisuustaitojen lisäksi, kaikkien koirien tulee oppia nostamaan tavaroita ja avaamaan ovia. Invalidiliiton tehtävänä on myöntää avustajakoirastatus luonne-, terveys- ja taitotestit läpäisseille koirille sekä seurata koiran osaamistasoa systemaattisesti koko sen työuran ajan.

Invalidiliiton avustajakoira-ryhmän rinnalle perustettiin vuonna 1995 Avustajakoira-yhdistys – Assistenthund ry, joka toimii käyttäjien, kouluttajien ja muiden sidosryhmien tukena. Yhdistys osallistuu avustajakoira-toiminnan kehittämiseen, koiran käyttäjien vertaistoimintaan ja etujen ja oikeuksien valvontaan, sekä tiedotukseen. Yhdistys kerää myös varoja avustajakoira-toimintaan sekä julkaisee Aputassu-lehteä.

Suomalainen avustajakoira-toiminta on auditoitu vuonna 2009 kansainvälisen avustajakoira-järjestön (Assistance Dogs International ADI), Euroopan kattojärjestön (Assistance Dogs Europe ADEu) toimesta. Toiminta on todettu laadultaan ja etiikaltaan korkeatasoiseksi.

RAY rahoitti avustajakoirien hankintaa yhteensä 148 000 eurolla vuonna 2013. Invalidiliiton oma varainhankinta oli 20 000 euroa. Yhden käyttäjälle luovutetun avustajakoiran keskimääräiset hankintakustannukset (koiran koulutus, käyttöönotto ja testaus) olivat 15 900 €. Yhden koiran vuosikustannukset olivat koiran ylläpito- ja hallintokustannukset mukaan lukien yhteensä 17 260 euroa.

Vuonna 2013 luovutettiin viisi uutta avustajakoiraa. Viiden koiran hankintakustannukset olivat yhteensä 79 500 €. Avustajakoiria on käytössä yhteensä 65 kappaletta. Näiden koirien ylläpito ja henkilöstö ja muihin kuluihin (ml. lääkintäkustannukset) kului yhteensä 88 400 euroa. Yhteenlasketut koirien hankinnasta, ylläpidosta ja hallinnosta muodostuvat kokonaiskustannukset olivat noin 167 900 € vuonna 2013. (Taulukko 1).

Taulukko 1. Avustajakoira-toiminnan kustannukset vuonna 2013

Kustannusten muodostuminen	Kustannukset (€) / vuosi (1koiran hankinta, 1 koiran ylläpito ja hallinto)	Kustannukset (€) / vuosi (5 koiran hankinta, 65 koiran ylläpito ja hallinto)
Koulutus, käyttöönotto, testaus	15 900	79 500
Ylläpitokustannukset (eläinlääkintä ym.)	400	26 000
Hallintokulut	960	62 400
Yhteensä	17 260	167 900

Lähde: Anssi Kemppi, Invalidiliitto ry 2014

Invalidiliiton mukaan avustajakoirien tarve on koko ajan kasvanut. Koiran hakijoita on tällä hetkellä jonossa 40 henkilöä. Avustajakoiran jonotusaika on viime vuosina ollut noin 1–5 vuotta. Jonotusajan suureen vaihteluun vaikuttaa muun muassa se, että koirien käyttäjät ovat olleet etusijalla uuden koiran saamisessa. Tarpeeseen vastaaminen edellyttäisi vähintään nykyisten koirien määrän kaksinkertaistamista.

Invalidiliiton laskelmien mukaan kymmenen käyttöön luovutetun koiran kouluttaminen merkitsisi noin 159 000 euron vuosikustannuksia. Neljän seuraavan vuoden aikana koiria olisi yhteensä noin 105 kappaletta, jolloin toiminnan ylläpito ja koordinointi edellyttäisi yhden lisähenkilön palkkaamista avustajakoira-toimintaan. Kun kymmenen koiran koulutukseen liittyviin kuluihin lisätään kasvavat koirien ylläpito- ja henkilöstökulut, Invalidiliitto arvioi, että kymmenen koiran vuosikustannukset ovat erittäin varovaisesti arvioiden yhteensä noin 319 500 €. (Taulukko 2).

Taulukko 2. Invalidiliiton arvio 10 koiran hankintaan ja 105 koiran ylläpitoon liittyvistä vuosikustannuksista.

Kustannusten muodostuminen	Kustannukset (€) / vuosi
Koulutus, käyttöönotto, testaus (10 koiraa)	159 000
Ylläpitokustannukset;eläinlääkintä ym. (105 koiraa)	42000
Hallintokulut	118 500
Yhteensä	319 500

Lähde: Anssi Kemppi, Invalidiliitto ry. 2014

Avustajakoira yhdistys teki myös vuonna 2009 laskelman avustajakoira järjestelmän kustannuksista. Yhdistyksen laskelmat olivat samansuuntaisia edellä kuvattujen Invalidiliiton laskelmien kanssa. (Liite 7).

3.3 Avustajakoirien koulutus-, hankinta- ja luovutuskäytännöt

Avustajakoiran tarpeen havaitseminen ja palveluun hakeutuminen

Avustajakoiran tarpeen havaitsee joko henkilö itse tai terveyden- ja/tai sosiaalihuollon ammattilainen. Koira haetaan Invalidiliitosta, jossa hakijat haastatellaan hakemusten perusteella (Invalidiliitto ry 2014). Hakemukseen tulee liittää kuntoutussuunnitelma ja lääkärintodistus. Uusille hakijoille lähetetään kutsu haastattelu- ja tiedotustilaisuuteen. Jonossa olevat hakijat haastatellaan joka toinen vuosi, mikäli hakija on päivittänyt hakemuksensa vuosittain.

Avustajakoira voi hakea fyysisesti toimintarajoitteinen henkilö, jolla on pysyvä tai pitkäaikainen toimintakyvyn rajoittuneisuus. Yläraajojen tulee toimia auttavasti. Henkilön täytyy olla täysi-ikäinen ja sopeutunut elämään vammansa kanssa. Käyttäjän täytyy pystyä itsenäisesti huolehtimaan koiran hyvinvoinnista, sitoutua koiran ottaessaan ylläpitämään sen osaamista ja osallistua joka toinen vuosi järjestettävään seurantaan.

Henkilön itsensä hankkima koira on myös mahdollista kouluttaa avustajakoira. Virallisen avustajakoira statuksen saamiseksi tulee koiran läpäistä vastaavat testit kuin oppilaitoksesta valmistuneiden koirien.

Tarpeen arviointi ja päätös

Avustajakoira hakevien yksilöllinen tarve arvioidaan toteutetaan Invalidiliiton järjestämissä haastatteluissa. Haastattelijoina toimivat Invalidiliiton avustajakoira-asiantuntija sekä koiria kouluttavassa oppilaitoksessa työskentelevät kouluttajat. Arvioinnissa huomioidaan *henkilön toimintakyky sekä kyky huolehtia koirasta ja hyötyä siitä*. Haastattelijat tekevät esityksen siitä, kenelle koira soveltuu ja lopullinen päätös tehdään avustajakoira työryhmässä (Hätinen 2014).

Päätöksenteon jälkeen käyttäjä kutsutaan kahden viikon pituiselle luovutusleirille, jossa opetellaan koiran käyttöä. Hakuprosessissa huomioidaan ensisijaisesti hakijat, joilla on aikaisemmin ollut avustajakoira. Yksilötapaamisen lisäksi kaikille hakijoille tehdään kokonaistilannetta ja koiran käyttötarpeita koskeva syventävä arvio koiran tulevassa käyttöympäristössä. Sopivan koiran valinnan tekee koiria kouluttava taho.

Avustajakoiran hankinta

Invalidiliitto hankkii testatut koirat kouluttajalta ja myöntää koirille avustajakoirastatuksen. Valmistuvista koirista valitaan tarvetta vastaavat koirat.

Avustajakoiran koulutus

Avustajakoirakoulutus kestää noin 2 vuotta. Koulutus on kestoaltaan opaskoirakoulutusta pidempi, koska koirien tulee muun muassa oppia kulkemaan vapaana toimintarajoitteisten henkilöiden kanssa. Koirien koulutus alkaa jo pentuna (noin 6 viikkoa). Osa pennuista syntyy suoraan koululle, osa ostetaan luovutusiässä. Avustajakoirat asuvat kaksi vuotta kestävän koulutuksen ajan koulussa eläintenhoitajiksi ja/tai eläinyrittäjiksi opiskelevien asunnoissa, joissa opiskelijat huolehtivat koirien hoidosta. Noin vuoden vanhojen pentujen luusto kuvataan ja tarkistetaan. Vain terveet koirat voivat jatkaa koulutusta.

Sopivan käyttäjän löydyttyä, koiran koulutusta jatketaan eritystehtävien opetuksella. Yksilöllisten tehtävien lisäksi myös koiran koolla on merkitystä sopivan käyttäjän valinnassa. Koira saadetaan tarvitta esimerkiksi pyörätuolin vetämisessä tai kävelyn tukemisessa. Erilaiset tarpeet edellyttävät erilaistunutta taitojen hallintaa.

Avustajakoirille ja käyttäjille järjestetään ennen koiran luovutusta yhteinen luovutuskoulutus. Kahden viikon käytön opastuksessa koira ja käyttäjä tutustuvat toisiinsa. Jaksolla harjoitellaan käytännön tilanteita ja luodaan pohja toimivalle ”koirakolle” eli ohjausyhteistyöparille. Käyttäjille opetetaan uusien taitojen lisäksi myös koirien käyttäytymisestä ja hoidosta yleensä.

Avustajakoiran luovutus

Invalidiliitto luovuttaa maksutta koulutetun koiran sen tulevalle käyttäjälle. Koiran omistusoikeus säilyy Invalidiliitolla. Luovutusjakson jälkeen uudet käyttäjät ja koira kotiutuvat arkeen tukena henkilökohtainen ”peesari”, joka on avustajakoiran käyttöön perehtynyt vapaaehtoistukihenkilö. Peesari-toiminnan tavoitteena on mahdollistaa sujuva koirankäyttö ja oppia toimimaan haasteellisissa tilanteissa käyttäjän omassa toimintaympäristössä.

Käytön seuranta

Invalidiliiton avustajakoiraorganisaatio toimii avustajakoiran käytön tukena koko seurannan ajan. Seuran avulla varmistetaan avustajakoiran tarvevastaavuus asiakkaan käytössä sekä mahdolliset lisäkoulutustarpeet. Noin kolmen kuukauden kuluttua avustajakoiran luovutuksesta järjestetään viikonlopun mittainen kertauskoulutusjakso, jolla vastataan käyttäjien mahdollisesti tarvitsemaan akuuttiin lisäkoulutustarpeeseen. Joka toinen vuosi järjestettävissä taidon tarkastuskokeissa arvioidaan koiran käytön tarvevastaavuus. Lisäkoulutustarpeen seuranta jatkuu koko koiran työssäoloajan. Koiran käyttäjät saavat tarvittaessa tukea koko koiran käyttöajan avustajakoira yhdistykseltä.

Avustajakoiran huolto

Avustajakoiran käyttäjä vastaa koiran ylläpitokustannuksista (ml. eläinlääkintä) enimmillään 70 € vuodessa. Tämän ylittävistä hoitokuluista vastaa Invalidiliitto. Avustajakoiran käyttäjä sitoutuu myös ylläpitämään koiran osaamistasoa.

Avustajakoiran palautus

Avustajakoiran aktiivinen työikä on noin 8 vuotta. Koira jää eläkkeelle yleensä noin 10-vuotiaana. Käytännössä työikästä ikääntymisen vuoksi poistuvia avustajakoiria ei palauteta, vaan ne jäävät lemmikkikoiksi käyttäjän lähipiirissä olevalle tutulle henkilölle. Sijoituspaikan valinnassa pyritään huomioimaan asiakkaan toiveet. Joissain tapauksissa koira jää asumaan käyttäjänsä kanssa.

4 Muut palvelutarpeisiin koulutettavat koirat

4.1 Opaskoirat

Järjestäminen ja rahoitus

Opaskoirat rahoitetaan sairaanhoitopiirien ja vakuutusyhtiöiden lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineinä ja myönnetään erikoissairaanhoidon näönkuntoutusyksiköistä.

Terveystieteiden lain (1326/2010) 29§ mukaan lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälinepalvelut ovat osa potilaan sairaanhoitoa. Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksessa edellytetään, että henkilöllä on sellainen lääketieteellisin perustein todettu *sairaus, vamma tai kehitysviivästyminen, joka heikentää hänen toimintakykyään ja vaikeuttaa itsenäistä selviytymistä*. Luovutettavien välineiden, laitteiden tarvikkeiden, tietokoneohjelmien sekä muiden ratkaisujen tulee edistää *potilaan kuntoutumista, tukea, ylläpitää tai parantaa toimintakykyä jokapäiväisissä toiminnoissa tai ehkäistä toimintakyvyn heikentymistä* (Sosiaali- ja terveysministeriön asetus lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksesta 1363/2011, 1§).

Apuvälineen tarpeen arviointi (2 §) on tehtävä käyttäjälähtöisesti, oikea-aikaisesti ja yksilöllisesti. Arvioinnissa on otettava huomioon potilaan toimintakyky, elämäntilanne ja elinympäristön apuvälineen toimivuudelle asettamat vaatimukset. Arviointi tulee tehdä yhteisymmärryksessä potilaan tai tarvittaessa hänen laillisen edustajansa, läheisensä tai omaisensa kanssa. Potilaille on annettava tietoa apuvälineen valintaan liittyvistä vaihtoehdoista ymmärrettävällä tavalla.

Opaskoirien koulutus

Suomessa toimii nykyisin kolme opaskoiria kouluttavaa tahoa: Näkövammaisten keskusliiton ylläpitämä Opaskoirakoulu NKL, Opaskoirakoulu Nouhau ja Suomen Opaskoirakoulu Oy/Opaskoirakoulu Viiksi. Koulut kasvattavat ja kouluttavat opaskoirat. Niiden tehtävänä on kartoittaa opaskoiran hakijan valmiutta käyttää koiraa ja huolehtia koiran käytönohjauksesta ja täydennyskoulutuksesta. Koulut myös valvovat opaskoiran käyttöä ja vastaavat opaskoirasta sen koko elinajan. (Opaskoirakoulu 2014).

Opaskoirakoululla on sopimus keskussairaaloitten kanssa koirien vuokraamisesta. Opaskoiran vuosikustannus oli 6800 euroa vuosina 2009 ja 2010. (STM 2009). Tällä hetkellä vuokrahinta on noin 9800 euroa vuodessa. Suomessa on käytössä noin 210 opaskoiraa (Koljonen 2014).

Avustaja- ja opaskoirien palvelujen järjestämisen ja palveluprosessien vertailua

Avustajakoirien hankintajärjestelmää on useasti haluttu verrata *opaskoirien* hankintaan. Suurimpana erona on palvelujen järjestämistä koskevat rahoituskäytännöt. Avustajakoiria rahoitetaan pääasiassa Raha-automaattiyhdistyksen varoilla. *Opaskoirien* rahoittajina toimivat sairaanhoitopiirit ja vakuutusyhtiöt. Eroa on myös koiran käyttökustannusten korvaamisessa; avustajakoiran käyttäjät vastaavat itse suurimman osan koiran käyttökustannuksista, kun taas *opaskoirien* käyttäjille maksetaan kuukausittaista ruoka- ja lääkintäkulukorvausta.

Avustajakoirien ja *opaskoirien* palveluprosessit vastaavat melko pitkälti toisiaan. Avustajakoirien tarpeen arvioinnista vastaavat Invalidiliiton avustajakoira-asiantuntijat sekä koiran kouluttajat ja *opaskoirien* tarpeen arvioinnin tekevät liikkumistaidon ohjaajat ja koiran kouluttajat. Koulutus ja päätöksentekoprosessit eroavat jonkin verran toisistaan. Avustajakoiria kouluttavia tahoja on yksi ja niiden luovutusta koskeva päätöksenteko tehdään Invalidiliiton sekä koiria kouluttavan tahon toimesta. *Opaskoirien* koulutus kilpailutetaan kolmen koulun välillä. Taulukossa 3. vertaillaan avustaja- ja *opaskoirien* palveluprosesseja. *Opaskoirien* palveluprosessi on kuvattu HUSin käytäntöjen pohjalta, mutta sairaanhoitopiirien toimintatavoissa saattaa olla joitakin eroavaisuuksia.

Taulukko 3. Avustajakoira- ja opaskoirapalveluprosessien vertailua

Palveluprosessin vaiheet	Avustajakoira	Opaskoira
Tarpeen havaitseminen ja palveluun hakeutuminen	-Apuvälineen tarvitsija itse, hänen lähi-ihmisensä tai terveydenhuollon/sosiaalitoimen ammattilainen.	-Apuvälineen tarvitsija itse, hänen lähi-ihmisensä tai terveydenhuollon ammattilainen.
Tarpeen arviointi ja päätös	-Invalidiliiton avustajakoira-asiantuntija ja koirien kouluttaja (hakemus, haastattelu, lääkärintodistus, palvelusuunnitelma). -Päätöksen tekijänä Invalidiliiton avustajakoiratryöryhmä.	-Sairaanhoitopiirien näönkuntoutusyksiköiden liikkumistaidon ohjaajat/ kuntoutusohjaajat (lääkärin lähete). -Kotikäynnin yhteydessä käydään läpi opaskoirakriteerit, tehdään noin 40min kävely jonka yhteydessä arvioidaan asiakkaan kykyä suunnistautua valkoisen kepin turvin, mikä kävelynopeus hänellä on, miten hän hyödyntää mahdollista jäljellä olevaa näköaistia ym. -Sairaanhoitopiirien suositus palveluita tuottavalle taholle eli opaskoirakoululle (kriteerit täyttävälle). -Opaskoirakoulun hyväksymä asiakas saa kuntoutuksen maksusitoumuksen esikurssille (sopeutumisvalmennus). -Opaskoirakoulu tekee päätöksen asiakkaan pääsystä kahden viikon mittaiselle jatkokurssille (yhteistoimintakurssi). -Sairaanhoitopiirit kunnioittavat opaskoirakoulun tekemää päätöstä.
Sovitus ja kokeilu	-Syventävissä haastatteluissa koiran käyttöä kokeillaan asiakkaan kotiympäristössä. -Koiran valinnan tekee koiria kouluttava taho.	-Koiran valinnan tekee koiria kouluttava taho.
Hankinta	-Invalidiliitto hankkii koulutetut ja testatut koirat koiria kouluttavalta taholta.	-Sairaanhoitopiirit vuokraavat koulutetut ja testatut koirat opaskoirakoululta (kilpailutus 3 koulua).
Käytön opetus ja luovutus	-Axxell Brusaby kasvattaa ja kouluttaa avustajakoirat sekä huolehtii käytön opetuksesta ja täydennyskoulutuksesta -Luovutusleiri (2 viikkoa), jonka jälkeen asiakas opettelee koiran käyttöä omassa kodissa (apuna peesari) -Invalidiliitto luovuttaa maksutta koulutetun koiran (koiran omistusoikeus säilyy Invalidiliitolla).	-Opaskoirakoulu kasvattaa ja kouluttaa opaskoirat, kartoittaa opaskoiran hakijan valmiutta käyttää koira ja huolehtii koiran käytönohjauksesta ja täydennyskoulutuksesta. -Esikurssi (2-3 pv) -Yhteistoimintakurssi (2 viikkoa), jonka päättyessä asiakas palaa kotiin opaskoiran kanssa (Opaskoirakouluttaja antaa kotipaikkakoulusta ja liikkumistaidon ohjausta kotona noin 5 pv.). -Sairaanhoitopiiristä tehdään kotikäynti, jonka aikana allekirjoitetaan käyttö-, ja hallintasopimus. -Opaskoirakoulu luovuttaa koirat maksutta näkövammaisten henkilöiden käyttöön ja omistaa opaskoiran, mikäli palveluntuottajan kanssa ei olla toisin sovittu. Koiran käyttäjällä on hallintaoikeus koiraan tämän sopimuksen mukaisesti sopimuksen voimassaoloaikana.
Käytön seuranta	-Invalidiliitto valvoo avustajakoiran käyttöä ja vastaa opaskoirasta sen koko elinajan. -2-3 päivän leiri 3 kuukautta luovutuksen jälkeen. -Taidontarkistuskoe (1 viikko) joka toinen vuosi.	-Opaskoirakoulu valvoo koiran käyttöä ja vastaa siitä sen koko elinajan. - Opaskoirakoululla on käytössä henkilötietolain mukainen henkilökisteri opaskoiran hakijoista ja käyttäjistä. -6 kk-1v. kuluttua luovutuskurssista järjestetään 1-3 päiväinen täydennyskoulutusjakso).
Huolto ja ”korjaus”	-Käyttäjät vastaa koiran ylläpitokustannuksista (ml. eläinlääkintä) ja sitoutuu ylläpitämään koiran osaamistasoa. -Invalidiliitto korvaa yli 70€/v menevät lääkärintulot	-Käyttäjälle maksetaan ruoka- ja lääkintäkorvausta.
Palautus	-Avustajakoiran työssäoloaika noin 8 vuotta, avustajakoira ei palauteta, vaan koira jää yleensä lähipiirille seurakoiraaksi.	-Opaskoirat jäävät käyttäjälle, mikäli perheessä on näkevä henkilö tai koiran käyttäjä ei ota uutta koira.

4.2 Kuulo-, hypo-, epilepsia-, terapia- ja kaverikoirat

Suomessa ja muualla maailmalla on käytössä myös muihin tarpeisiin koulutettuja palvelukoiria. Näitä ovat esimerkiksi kuulo-, hypo-, epilepsia-, terapia- ja kaverikoirat. Koirat koulutetaan lahjoitusvaroin.

Kuulo ja tukikoirat

Suomen kuulo- ja tukikoirat ry (SKTY) on toiminut vuodesta 2010 lähtien kuulovammaisten- ja pitkäikäissairaiden tukikoirien kouluttajana. Yhdistys järjestää koulutusta koiran käyttäjille ja käyttäjän tukihenkilöiksi haluaville. Toiminta järjestetään pääosin vapaaehtoisvoimin ja sitä rahoitetaan Raha-automaattiyhdistyksen rahoituksella sekä lahjoituksista saatavalla tuella. Kuulo- tai tukikoiran omistaja vastaa itse koiran hankinnasta ja kouluttamisesta. Yhdistys auttaa sopivan koiran löytymisessä sekä koiran koulutuksessa. Koira on käyttäjän omistuksessa.

Kuulokoirat toimivat huonokuuloisten ja kuurojen henkilöiden apuna. Koirat opetetaan esimerkiksi reagoimaan omistajalle tärkeisiin ääniin. Yleisimpiä koirien ilmaisemia ääniä ovat puhelin, palohälytin, ovikello ja herätyskello. Vastaavasti tukikoirat toimivat pitkäikäissairaiden kuten esimerkiksi diabetesta tai epilepsiaa sairastavien apuna. Tukikoira voi esimerkiksi varoittaa liian matalasta verensokerista tai hälyttää apua sairaskohtauksen sattuessa. Tämä tuo helpotusta ja turvaa diabeetikon tai epilepsiaa sairastavan arkeen. Koira voi esimerkiksi mahdollistaa rauhallisemmat yöunet tai tuoda turvaa esimerkiksi sairastavan koululaisen yksinoloon kotona koulun jälkeen. Sekä kuulo- että tukikoirat parantavat monin tavoin käyttäjän elämänlaatua ja vahvistavat elämän hallintaa. Koiralla saattaa myös olla terapeutista vaikutusta, koska monelle se tuo lohtua ja uskoa tulevaisuuteen. Koira myös edistää omistajan fyysistä ja psyykkistä hyvinvointia lisäämällä säännöllistä ulkoilua ja tuomalla rytmiä elämään. (Kennelliitto 2014).

Terapia- ja kaverikoirat

Terapiakoiratoiminta on aloitettu SATHY ry:n toimesta 1990-luvun alussa. Terapiakoirien vierailuja järjestetään yhteisöissä ja laitoksissa. Vierailukohteita ovat laitokset, sairaalat, vanhainkodit, mielenterveyslaitokset, nuoriso- ja lastenkodit. Kyse on hyväluontoisista ja vieraiden ihmisten kanssa hyvin toimeen tulevista koirista, jotka jo pelkällä läsnäolollaan saavat ihmiset ja laitosten asiakkaat ja jopa henkilökunnan hyvälle mielelle. Terapiakoiratoiminnan mahdollistajina toimivat aktiiviset työkoiraharrastajat. Toiminta perustuu vapaaehtoistyöhön ja on maksutonta. Laitosten toivotaan maksavan koiranomistajalle muodollinen kulukorvaus. (SATHY ry 2014).

Kennelliitto järjestää vapaaehtoisvoimin myös kaverikoiratoimintaa. Toiminnan tavoitteena on tuottaa iloa, elämyksiä ja läheisyyttä ihmisille, joilla ei ole omaa koiraa. Kaverikoiranohjaajat vierailevat koirien kanssa esimerkiksi lasten, kehitysvammaisten ja vanhusten luona erilaisissa laitoksissa, kouluissa, päiväkodeissa ja tapahtumissa. Kaverikoira-nimeä voivat käyttää ainoastaan Kennelliiton ryhmissä toimivat koiran käyttäjät. Kaverikoiratoiminta edellyttää joko Kennelliiton järjestämää kaverikoirakurssia tai kaverikoira-ryhmän suorittamaa perehdytystä.

5 Avustajakoiran hyödyt tutkimusten valossa

Avustajakoirien vaikuttavuutta on tutkittu lähinnä ulkomailla. Suomessa on tehty muutama selvitys sekä opinnäytetöitä (Laurinkari ym. 2001; Haanpää 2012; Hovi 2013; Kihlström-Lehtonen; Tiira 2009). Pitkäkestoisia avustajakoirien seurantatutkimuksia on toistaiseksi vähän ja niiden otokset ovat olleet pieniä. Winkle, Crowe ja Hendrix ym. (2011) löysivät systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessaan kaksitoista tutkimusasetelmaltaan heikoksi luokiteltua vaikuttavuustutkimusta, joista yksi oli satunnaistettu tutkimus. (Winkle ym. 2011). Tulokset avustajakoirien hyödyistä ovat olleet samansuuntaisia. Tutkimusten mukaan avustajakoira vaikuttaa myönteisesti käyttäjän elämän eri osa-alueilla (esim. Winkle ym. 2011; Khelia ym. 2007).

Koiran hakemiseen vaikuttavia keskeisiä motiiveja ovat olleet muun muassa avustaminen jokapäiväisissä tehtävissä, seura sekä turvallisuus (Rintala ym. 2002). Useiden tutkimusten mukaan käyttäjät pitivät tärkeimpinä tehtävinä tavaroiden noutamista ja nostamista (Lane 1998; Fairman & Huebner 2000), käyttäjän tukemista, tavaroiden kantamista ja pyörätuolin vetämistä (Khelia ym. 2007). Avustajakoirasta on tutkimuksissa todettu olevan apua erilaisten päivittäisten tehtävien suorituksessa (Fairman ym. 2000; Khelia ym. 2007). Koiran on todettu mahdollistavan itsenäisemmän suoriutumisen, vähentävän riippuvuutta muista ihmisistä ja lisäävän vapautta (Winkle ym. 2011; Rintala ym. 2008; NG ym. 2000; Valentine 1993).

Fyysinen terveys ja toimintakyky

Päivittäisissä toiminnoissa avustamisen lisäksi avustajakoirilla on todettu olevan myönteisiä vaikutuksia käyttäjien fyysiseen terveyteen ja toimintakykyyn (Winkle ym. 2011; Rintala ym. 2002; 2008; Fairman ym. 2000; Khelia ym. 2007; Shintani ym.2010). Käyttäjät ovat muun muassa raportoineet toimintakykynsä kotitöissä paremmaksi (Rintala ym. 2002) ja koiran myötä ulos lähteminen on koettu helpommaksi (Fairman ym. 2000; Rintala ym. 2002; Khelia ym. 2007). Avustajakoiran käyttäjät pystyvät myös toimimaan paremmin esteellisissä ympäristöissä kuin ilman koiraan liikkuvat liikkumisrajoitteiset henkilöt (Rintala ym. 2008).

Vincentin, Gagnonin, Routhierin, Leblondin ym. (2013) tutkimuksessa pyörätuolin käyttäjät pystyivät liikkumaan pidempiä matkoja ja nopeammin niin tasaisella kuin epätasaisessa maastossa. Lisäksi kyky nostaa tavaroita parani sekä pyörätuolia käyttävillä että kävelevillä koiran käyttäjillä. (Vincent, Gagnon, Routhier, Leblond 2013; Gagnon ym. 2013). Crowe ym. (2014) havaitsivat myös toiminnoista suoriutumiseen käytetyn ajan vähenevän avustajakoiran käyttäjillä (Crowe, Pereaburn, Sedillo, Hendrix, Winkle & Deitz 2014). Hubert ym. (2013) havaitsivat, että pyörätuolin käyttäjillä koiran saaminen vähensi olkapäähän kohdistuvia kipuja ja liikkumiseen tarvittavan tehon ja ponnistelun määrää, mikä puolestaan paransi fyysistä toimintakykyä (Hubert, Tousinant, Routhier, Corriveau & Champagne 2013).

Shintani ym. (2010) arvioivat tutkimuksessaan avustajakoirien vaikuttavuutta suhteessa terveyteen liittyvään elämänlaatuun. Tulosten mukaan avustajakoiran käyttäjien fyysinen toimintakyky oli koiran saamisen jälkeen merkittävästi vertailuryhmää parempi. (Shintani ym. 2010). Rintalan ym. (2002) tutkimuksessa käyttäjät raportoivat koirien vaikuttaneen muun muassa fyysiseen kuntoon, kiinnostukseen osallistua vapaa-ajan toimintoihin sekä elämänlaatuun (Rintala ym.). Myös Lane ym. (1998) havaitsivat avustajakoirien myönteiset vaikutukset käyttäjien koettuun terveyteen.

Kaiken kaikkiaan koiran omistamisen on todettu lisäävän ulkoilua ja liikuntaa sekä fyysistä aktiivisuutta (Andersson ym. 1992; Bauman 2001; Cutt ym. 2008; Laurinkari ym. 2001). Laurinkarin ja Pelkosen selvityksessä (2001) avustajakoiran käyttäjät ulkoilivat päivässä kaksi tuntia enemmän kuin koirattomat toimintarajoitteiset ja viettivät vähemmän fyysisesti passiivista aikaa (Laurinkari & Pelkonen 2001).

Yleisesti ottaen eläimen läsnäololla tiedetään olevan terveysvaikutuksia. Joidenkin tutkimusten mukaan koirien omistajilla on todettu keskimääräistä alhaisempi verenpaine ja kolesteroli (Anderson ym. 1992) sekä vähemmän lääkärikäyntejä (Headey 1999). Eläimen silittämällä on todettu olevan verenpainetta alentava vaikutus (Katcher 1985; Katcher ym. 1983). Erityisesti sellaiset ryhmät, joilla on suurempi riski

sairastua psyykkisesti ja fyysisesti ovat hyötäneet lemmikin läsnäolosta. Näihin ryhmiin kuuluvilla lemmikin omistajilla oli vähemmän terveysongelmia, lääkärikäyntejä sekä lääkkeiden käyttöä (Akiyama ym. 1986; Siegel, 1990) ja parempi fyysinen kunto (Raina ym. 1999). Koiran omistajilla on myös todettu olevan pienempi riski sairastua sydän- ja verisuonitauteihin ja masennukseen (Anderson ym. 1992; Patronek & Glickman 1993). Pelkästään koiran tai kissan läsnäolon on todettu vaikuttavan myös kivun tunteen vähentämiseen (Braun ym. 2009).

Psyykinen ja sosiaalinen hyvinvointi

Avustajakoirilla on todettu olevan myönteisiä vaikutuksia myös psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin. Esimerkiksi avustajakoiran vaikutuksista itsetuntoon ja sosiaalisiin suhteisiin on raportoitu useissa tutkimuksissa (esim. Khelia ym. 2007; Rabschutz 2007; Allen & Blascovich 1996; Lane ym. 1998; Hubert ym. 2013). Allenin & Blascovichin (1996) satunnaistetussa tutkimuksessa vertailtiin avustajakoiran saaneita käyttäjiä avustajakoiraa odottaviin hakijoihin. Tulosten mukaan avustajakoiran käyttäjien psykologiset ja sosiaaliset hyödyt näkyivät kuusi kuukautta koiran saamisen jälkeen verrattuna koiraa jonottavaan vertailuryhmään. Avustajakoiran saaminen kohensi itsetuntoa ja itsearvostusta sekä lisäsi sosiaalista vuorovaikutusta. Avustajakoiran käyttäjät erosivat kontrolliryhmästä myös kouluun osallistumisessa ja työllistymisessä. (Allen ym. 1996).

Avustajakoiran käyttäjien on todettu keräävän merkitsevästi enemmän ohikulkijoiden hymyjä, hyväksyntää ja keskustelunaloituksia kuin ilman koiraa liikkuvien, mikä puolestaan vaikuttaa uusien sosiaalisten suhteiden luomiseen (Eddy ym. 1988; Hart ym. 1987). Koirien myönteiset vaikutukset käyttäjiensä psykologiseen hyvinvointiin näyttäisivät olevan suurimmat eristäytyneillä ja stressaantuneilla käyttäjillä (Friedman & Son 2009; Collins ym. 2006). Esimerkiksi Collinsin ym. (2006) tutkimuksessa koiran myönteiset vaikutukset käyttäjän hyvinvointiin tulivat esille masentuneilla ja etenevää sairautta sairastavilla potilasryhmillä (Collins ym. 2006). Koiran on todettu lisäävän myös käyttäjien turvallisuudentunnetta (Valentine ym. 1993; Fairman ym. 2000).

Avun tarve ja taloudelliset hyödyt

Avustajakoirien vaikutuksesta ulkopuolisen avun tarpeen vähentymiseen on tehty joitakin tutkimuksia. Tulokset avun tarpeen vähentymisestä kuitenkin vaihtelevat. Esimerkiksi Allen ym. (1996) totesivat ulkopuolisen avun tarpeen vähentyneen keskimäärin 20 tuntia viikossa, kun taas Laurinkarin ym. (2001) selvityksessä avuntarpeen vähentymisen oli keskimäärin yhdeksän tuntia viikossa. (Laurinkari & Peltola 2001). Myös Fairmanin ym. (2000) tutkimuksessa maksullinen avuntarve väheni keskimäärin kaksi tuntia viikossa. (Fairman ym. 2000). Koiran myötä muut perheenjäsenet ovat ilmoittaneet saaneensa enemmän omaa aikaa (Allen ym. 1996; Rintala ym. 2002).

Avustajakoirien hyötyihin liittyviä kattavia taloudellista vaikutusta selvittäneitä tutkimuksia on toistaiseksi vähän. Lähinnä ne keskittyvät ulkopuolisen avun vähentymisestä saatuihin taloudellisiin säästöihin. (Allen ym. 1998; Rintala ym. 2008; Fairman ym. 2001). Lemmikkien mukanaan tuomien säästöjen on arvioitu muodostuvan lähinnä terveysvaikutusten kautta (Headey 1999).

Avustajakoiran kielteiset vaikutukset

Avustajakoirien käyttäjät ovat raportoineet joitakin kielteisiä vaikutuksia. Tällaisia ovat esimerkiksi koiran hoitamisen kokeminen raskaaksi, koirasta aiheutuvat kustannukset sekä muiden ihmisten koiraan kohdistuva kielteinen suhtautuminen. (Rintala ym. 2008). Joissakin tapauksissa koiran ongelmallinen käyttäytyminen on saattanut muodostua riskiksi koiran käyttäjälle (Davies ym. 2004).

6 Muut selvitykset

Avustajakoiran roolia on selvitetty jonkin verran asiantuntijoiden näkökulmasta. Malin (2012) selvitti opinnäytetyössään asiantuntijoiden näkemyksiä avustajakoirasta lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineenä. Selvityksessä kartoitettiin myös avustajakoiriin liitettyä asiantuntijuutta. Tulosten mukaan asiantuntijoiden oli vaikeaa tunnistaa avustajakoira palvelurakenteeseen sijoittuvana kokonaisuutena. Avustajakoira nähtiin merkityksellisenä psykososiaalisen tuen antamisessa, sekä jonkin verran myös fysiologisen toimintakyvyn osa-alueilla. Asiantuntijat kokivat avustajakoiran vahvistavan käyttäjän itsevarmuutta ja lisäävän liikkumisen esteettömyyttä. Niin ikään avustajakoiran rooli kotikoirana korostui asiantuntijoiden näkökulmissa. (Malin 2012).

Ruotsin Apuvälineinstituutti sai vuonna 2008 hallitukselta tehtäväkseen toteuttaa yhteistyössä sosiaalihuollon kanssa kokeilun, jossa avustaja- ja signaalkoerien määrää lisätään kolmen vuoden aikana. Määrän lisäyksen vaikutuksia on tarkoitus arvioida suhteessa koiran käyttäjien itsenäisyyteen, elämänlaatuun, avustajatuntien määrään sekä hoidon tarpeeseen. Kyseisiä koiria käytetään vielä vähäisessä määrin, eikä niitä tueta julkisin varoin. Lopullisen selvityksen on määrä valmistua joulukuussa 2014. (Hjälpmedelnsinstitutet 2014).

Vastaavasti Kanadalaisessa selvityksessä otettiin kantaa siihen, tulisiko avustajakoirien luovuttamista tukea julkisin varoin. Eräs yksityishenkilö oli vuonna 1998 esittänyt Quebecin sosiaali- ja terveysministeriölle pyynnön selvittää asiaa. Selvityksen lopputuloksena suositeltiin avustajakoirien sisällyttämistä sairausvakuutuksen korvaamiin apuvälineisiin vastaavalla tavalla kuin opaskoirat nykyisin on sisällytetty. (Khelia ym. 2007).

7 Tulokset

7.1 Järjestöjen edustajien haastattelut

Selvityksessä haastateltiin kolmea avustajakoiraajärjestelmän parissa työskentelevää asiantuntijaa. Haastateltavat olivat Invalidiliiton avustajakoiraatyöryhmän puheenjohtaja, Invalidiliiton avustajakoira-asiantuntijan sijainen sekä Avustajakoira yhdistys ry:n puheenjohtaja. Lisäksi haastateltiin Opaskoira yhdistyksen puheenjohtajaa. Seuraavissa kappaleissa käytetään käsitettä avustajakoira-asiantuntija silloin, kun viitataan sekä Invalidiliiton että Avustajakoira yhdistyksen näkökulmiin. Opaskoira yhdistyksen puheenjohtajan haastattelutulokset esitellään luvussa 7.3.7 Opaskoira yhdistyksen näkökulma opaskoiraajärjestelmän toimivuudesta.

7.1.1 Avustajakoiraajärjestelmän ongelmat ja kehittämistarpeet

Päätulokset

Ongelmat

- Epävakaa rahoitus.
- Vammaryhmien välinen epätasa-arvo.

Kehittämistarpeet

- Rahoituksen ja toiminnan jatkuvuuden turvaaminen.
- Rahoitus yhdenvertaiseksi näkövammaisten opaskoiraisten kanssa.
- Luovutettavien koirien määrän kasvattaminen tarvetta vastaavaksi (rahoitus kattaa nykyisen koiramäärän, mutta tarve noin 20-30 koira vuodessa).

Yleisesti ottaen luovutusprosessi koettiin toimivana, joitakin kehittämistarpeita esitettiin

- Systemaattisesta seurannasta ja laadun valvonnasta huolehtiminen jatkossakin (ongelmien varhainen tunnistaminen).
- Uusien kouluttajatahojen tarve ja kilpailuttaminen. Useat palvelukoirat samasta paikasta.

Invalidiliiton asiantuntijoiden näkökulmasta avustajakoiraajärjestelmän suurin ongelma on, ettei toiminnan rahoitus ole riittävän kestävällä pohjalla. Koiria ei pystytä kouluttamaan tarpeisiin nähden riittävästi, mikä hankaloittaa toiminnan kehittämistä ja suunnittelua. Nykyisellä rahoituksella pystytään kouluttamaan noin 5-7 koira vuodessa ja uusia hakijoita on jonossa moninkertainen määrä valmistuviin koiriin nähden. Tällä hetkellä yhä suurempi osa kustannuksista muodostuu olemassa olevan koirakannan ylläpidosta ja siihen liittyvistä lääkintäkustannuksista. Nykyiset koiran käyttäjät ovat etusijalla saamaan uuden koiran. Tilanne vaikuttaa avustajakoira odottavien jonotusaikaan, joka on tällä hetkellä noin 1–5 vuotta.

”Suurin ongelma tässä on se, että ei ole maksajia koirille. Ray rahoittaa toimintaa muistaakseni noin 130 000 euroa vuodessa, siihen menee avustajakoira-asiantuntijoiden palkka ja vanhojen koirien eläinlääkärikuluja, eli se aina suurempi ja suurempi summa alkaa menemään vanhojen koirien hoitoon ja uusia koiria on vähemmän ja vähemmän varaa hankkia. Kokonaisuudessaan ei ole kovin iso juttu, jos ajatellaan apuvälineitä yleensä. Niitä tulee muutamia vuodessa, mutta tämä on niin tärkeä ihmisille...”

”...meidän pitäisi saada koiria enemmän koulutuksesta ulos ja rahoitusjärjestelmä sellaiseksi, että meidän ei tarvitse miettiä miten pystytään hankkimaan niitä koiria. Kyllähän se toisi tietysti tietynlaisen varmuuden tähän koirien käytön jatkuvuuteen jos se olisi lääkinnällisen kuntoutuksen apuväline. Se toisi turvaa siihen, että saat sen uuden koiran ja siihenkin että ehkä saat sen koiran helpommin silloin, kun tarvitset sitä. Mutta rahastahan kaikki on kiinni.”

Avustajakoira yhdistyksen puheenjohtajan näkökulmasta toiminnan rahoitus riittää nykyisen koiramäärän rahoittamiseen, mutta ei tilanteessa jossa koirien määrää lisättäisiin. Toiminta täytyisi pystyä kuitenkin vakiinnuttamaan ja rahoitus pohjaa parantamaan, jotta se olisi suunnitelmallista ja avustajakoiria voisi myöntää nykyistä enemmän niitä tarvitseville.

Myös vamma ryhmien välinen epätasa-arvo tuotiin esille keskeisenä nykyjärjestelmään liittyvänä epäkohtana. Avustajakoira-asiantuntijoiden näkökulmasta avustajakoirat tulisi voida rinnastaa näkövammaisten opaskoiriin myös rahoitussellisesti.

”On tietysti hyvä käyttäjien kannalta jos koira siirtyy apuvälineeksi, koska nythän meillä käyttäjät maksaa osan koiran ylläpidosta, kuten ruokakustannukset, rokotukset ja osan niistä sairaanhoitokuluista. Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineenä ainakin näkövammaisten opaskoirat saa sen ruokamaksun kuukaudessa. Ollaan lainsäädännöllisesti eriarvoisessa asemassa vaikka molemmat ryhmät on vammaisia. Se taistelee tässä sitä tasa-arvoisuutta vastaan”.

Avustajakoira toiminnan järjestämistä ja rahoitusta koskevien muutostarpeiden lisäksi haastateltavilta kysyttiin koirien hankinta- ja luovutusprosessiin liittyvistä yleisistä kehittämistarpeista ja hyvistä käytännöistä. Yleisesti ottaen nykyinen prosessi nähtiin toimivana, mutta joitakin kehittämissuhteita tuotiin esille. Ne liittyivät käytön seurantaan, laadun valvontaan ja koulutuksen kilpailuttamiseen. Avustajakoira yhdistyksen tiedossa ei ollut käyttäjiltä tulleita prosessiin liittyviä epäkohtia. Yhdistyksen pyrkimyksenä oli tulevaisuudessa vielä vahvistaa koiran käyttäjien mahdollisuuksia saada koulutuksellista tukea ja vertaistukea.

Nykyistä seurantakäytäntöä pidettiin pääasiassa toimivana. Seurannan toivottiin kuitenkin kehittyvän nykyistä systemaattisemmaksi ja asiakkaan ongelmat varhaisessa vaiheessa huomioivaksi. Invalidiliiton edustajat ja avustajakoira yhdistyksen puheenjohtaja olivat yhtä mieltä siitä, että korkeatasoisesta koulutuksesta ja sen laadun valvonnasta huolehtiminen olisi jatkossakin tärkeää. Lisäksi uusien kouluttajatahojen perustamista ja kilpailutusta pidettiin lähtökohtaisesti tervetulleena.

Avustajakoira yhdistyksen puheenjohtajan näkökulmasta toiminnan kannattavuus edellyttäisi mahdollisesti myös muiden kuin avustajakoira kouluttamista.

”Jos lähdetäisiin perustamaan uutta koulua, tulisi siellä kouluttaa myös muita koiria, johtuen siitä, että taloudellinen riski avustajakoira koulutuksessa on paljon suurempi kuin kaverikoiraissa, terapiakoiraissa jne. autistien koirat, sokeritasapainon vaihtelun tunnistavat koirat jne. Taloudellisesti järkevämpää on kouluttaa useamman laatuista koiria, koska tähän on bisnes sille, joka niitä koiria tuottaa, se täytyy hyväksyä. Koska yhteiskunta ei näitä tuota, yhteiskunta ostaa ne jostain.”

7.1.2 Järjestämisvastuu tulevaisuudessa

Päätulokset

Järjestämisvastuu tulevaisuudessa

Invalidiliitto

- Sairaanhoidopiirit: lääkinnällinen kuntoutus
- Keskitetty alueellinen järjestämistapa esim. sote-alue.
- Vammaispalvelusta luovutus ei toisi parannusta nykytilanteeseen, asettaisi eri kunnissa asuvat eriarvoiseen asemaan.

Avustajakoira yhdistys

- Keskeistä on turvata rahoitus ja koirien luovutus, oli järjestämistaho mikä tahansa.

Haastateltavilta kysyttiin minkä tahon he näkisivät parhaana järjestämistahona, mikäli järjestelmää muutettaisiin. Invalidiliiton asiantuntijat pitivät avustajakoirien luovuttamista sairaanhoidopiireistä ensisijaisena vaihtoehtona. Myös keskitettyä alueellisesti toteutettavaa järjestämistapaa kannatettiin. Invalidiliiton edustajien näkökulmasta avustajakoirien myöntäminen vammaispalveluista ei toisi parannusta nykyiseen tilanteeseen, vaan siirron nähtiin asettavan ihmiset eriarvoiseen asemaan. Avustajakoira yhdistyksen puheenjohtajan näkökulmasta tärkeintä olisi turvata rahoitus ja koirien luovutus sekä huolehtia yhtenäisistä kriteereistä, oli järjestämistaho mikä tahansa.

7.1.3 Järjestelmämuutoksen edellyttämät toimenpiteet

Päätulokset

Järjestelmämuutokset edellyttämät toimenpiteet

- Avustajakoirat luovutetaan kuten opaskoirat esimerkiksi lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineinä.
- Sairaanhoidopiirien työntekijöitä koulutetaan ja resursseja lisätään.
- Ulkopuolinen arvioitsijataho tärkeää säilyttää.
- Hakukriteereistä ja menettelytavoista laaditaan yhtenäiset ohjeet.

Esimerkkiehdotus

- Sairaanhoidopiirit vuokraavat avustajakoirat Invalidiliitolta.
- Sairaanhoidopiirit tekevät alustavan arvion ja lähettävät hakijan Invalidiliittoon haastatteluun ja arviointiin.
- Valinnasta vastaa sitä varten nimitetty työryhmä vrt. nykyinen avustajakoira työryhmä.
- Koiria kouluttavia tahoja voisi olla nykyistä enemmän (kilpailutus).

Avustajakoira järjestelmän parissa työskentelevien näkökulmasta nykyinen opaskoira järjestelmä olisi toimiva tapa avustajakoira toiminnan järjestämiseen. Invalidiliiton tai muun ulkopuolisen arvioitsijatahon rooli nähtiin jatkossakin keskeisenä osana arviointiprosessia.

”On varmasti kehittämisen varaa, että jos oletettaisiin että mentäisiin siihen nyt vaikka, että olisi uudet sote-alueet, mitkä tahansa nyt sitten pystyisi näitä apuvälineenä rahoittamaan niin näkisin, että tämän henkilön arvioinnin pitäisi tehdä joku hyvin puolueeton taho, koska ei sosiaalityöntekijä tai kuntoutusohjaaja pysty arvioimaan koiran tarvetta sinällään. Että siellä vaan todetaan, että tälle henkilölle tarvitsisi tällaista ja sitten arvioidaan hänen kykynsä siihen ja hyötykö hän siitä. Ja se vaihe siinä, jos siihen tulee rahoittajia mukaan niin se täytyy sitten miettiä. Sitä on tietysti spekuloitu paljon että miten se voisi toimia...”

Avustajakoira-asiantuntijoiden näkökulmasta muutos edellyttäisi ensisijaisesti sairaanhoitopiirien asiantuntijoiden kouluttamista ja avustajakoira-asiantuntijoiden resurssien lisäämistä.

7.1.4 Avustajakoirien luovutuskriteerit ja hyödyt

Invalidiliiton asiantuntijoiden mukaan avustajakoiran tarvearvioinnissa asiakasta tarkastellaan kokonaisuutena. Luovutuskriteereissä korostetaan koiran hyötynäkökohtien lisäksi kykyä huolehtia koirasta itsenäisesti.

”Lähinnä ne kriteerit liittyvät siihen, että ihminen pystyy toimimaan itsenäisesti. Koiran käyttäjällä tulee olla toiminnalliset edellytykset koiran hoitamiseen ja ulkoiluttamiseen sekä tietysti käyttötarve. Koiran ei pidä muuttaa ihmisen toimintaa siten, että koiran tultua käyttäjä ei tarvitsisi henkilökohtaista apua. Se ei tarkoita sitä, että henkilökohtainen avustaja ei voisi tehdä asioita tai jos he käyvät yhdessä lenkillä, se ei ole este koiran saamiselle. Nyt meille on tullut hyvinkin vaikeavammaisia, jotka ovat saaneet koiran esimerkiksi eivät pysty puhumaankaan, mutta pystyvät silti toimimaan niiden koirien kanssa”.

”Arvio henkilön kyvyistä, haluista ja hyödyistä on oleellinen, ei avustajakoira kuitenkaan ole mikään seurakoira, vaan sitä käytetään monipuolisesti erilaisissa tehtävissä. Katsotaan se tilanne, pystytkö hoitamaan sitä koiraa, koska on ihmisiä, joille tämä on epärealistista, elämäntilanne on niin sekaisin, ettei itse pysty hoitamaan koiraa, vaikka luulee. Hyvin tarkkaan haastatellaan ja käydään vielä kotona, jos tarve vaatii, koska koira täytyy pystyä hoitamaan..”.

Avustajakoiran rooli nähtiin enemmän apuvälineen kuin henkilökohtaisen avustajan kaltaisena.

”Jos mietitään, että mikä se koira on, niin se ei ole vammaispalveluun kuuluva. Se on enemmän apuväline. Minä vertaisin sitä apuvälineenä esimerkiksi kommunikointikoneeseen, joka on henkilökohtainen. Voi sitä verrata pyörätuoliinkin onhan se myös henkilökohtainen, mutta vielä paremmin koiraan verrattava apuväline minun mielestä olisi puhevammaisella kommunikointilaite, koska sehän tekee sen, että henkilö pääsee yhteyteen ulkopuolisten ihmisten kanssa. Pyörätuoli ei tee sitä, että sillä minä pääsen yhteyteen ulkopuolisten ihmisten kanssa, mutta koira tekee, saman kommunikointilaite tekee puhevammaiselle, että se on hyvin paljon verrattavissa siihen lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineeseen..”

Avustajakoira-asiantuntijat toivat esille useita avustajakoirien hyötynäkökohtia. Päivittäisissä toiminnoissa avustamisen lisäksi hyödyt liittyivät hyvinvointiin ja elämänlaatuun, fyysiseen kuntoon, psyykkiseen ja sosiaaliseen toimintakykyyn, itsenäistymiseen, yhteiskuntaan osallistumiseen, avun tarpeen vähenemiseen ja turvallisuuden tunteen lisääntymiseen. (Taulukko 4).

Taulukko 4. Järjestöjen edustajien esittämiä esimerkkejä avustajakoirien hyödyistä

Pääluokka	Suorat lainaukset
Hyvinvointi ja elämänlaatu	<p>”...ja sitten se parantaa elämänlaatua”.</p> <p>”Mittaamattomat hyödyt, joiden rahallista arvoa on vaikea mitata. Kysymys on kokonaisvaltaisesti vammaisten ihmisten hyvinvoinnista”</p>
Fyysinen kunto	<p>”...useimmilla se myös lisää fyysistä kuntoa elikkä kun sinä joudut liikkumaan sen koiran kanssa ja uskallat mennä sen kanssa kauppaan niin totta kai se lisää sinun fyysistä kuntoa....”</p>
Psyykinen ja sosiaalinen toimintakyky	<p>”...Ja ne on kaikki sellaisia asioita mitä me ollaan tässä todettu ja mitä painotetaan noissa haastattelussa justiin eli jos sillä on suuri merkitys sen sosiaalisen ja psyykkisen ja fyysisen kunnan kannalta niin silloin se koira on tarpeen...”</p> <p>”Minun mielestä koira on verrattavissa välineeseen, joka tekee ihmiseksi, joka pystyy ottamaan kontakteja muihin ihmisiin ja parantaa fyysistä ja sosiaalista toimintaa. Ne ovat minun mielestäni asiat mitkä on hyvinkin tärkeitä. Ja ainakin itselleni on ollut näin, 19 vuotta koiraä käyttäneenä”.</p> <p>”...Esimerkiksi, jos on kärsinyt pahoista paniikkihäiriöistä ja koiran avulla päässyt niistä eroon ja mennyt naimisiin”.</p>
Avun tarpeen väheneminen	<p>”Avustajakoira ei korvaa henkilökohtaista avustajaa, mutta koira vähentää esimerkiksi opiskelijoilla avustajan tarvetta, ettei henkilökohtaisen avustajan tarvitse olla koko ajan mukana. Avustaja tulee sitten tietyn tuntimäärän kohdalla”.</p> <p>”Jos avustajan roolina on ollut avata ovet, silloin avustajakoira tekee sen. Jos tarvitsi ennen avustajaa öisin, ei tarvitse välttämättä enää, kun on koira. Kokonaishyötyä ei ole systemaattisesti vielä missään kohtaa laskettu, nämä ovat suorat hyödyt, sitten on kaikki välilliset hyvinvointihyödyt, joita on vaikea mitata”.</p>
Ulkoilu ja liikunta	<p>”Pääsee ulkoilemaan...”</p>
Itsenäisyys ja osallistuminen	<p>”Kyllä minä näen pääasiallisena hyötynä sen, että koira tekee ihmisen elämän paljon itsenäisemmäksi”.</p> <p>”Jos koirasta on hyötyä opiskelussa, niin on sillä merkitys kyllä silloin. Meillä on aika paljon suhteellisen nuoria, jotka eivät välttämättä ole vielä edes uskaltaneet hakeutua yliopistoon opiskelemaan tai jatko-opinnoille. He haluaisivat siihen sitten koiran mukaan, että olisi helpompi liikkua ja saada tavaroita kulkemaan sinne”.</p>
Turvallisuus	<p>”Se on semmoinen asia mikä aika paljon tuo sitä, että sinä uskallat lähteä yksin sinne kauppaan, kun tiedät ettei joudu pulaan, kun sinulla on koira joka auttaa”.</p>

7.2 Asiakashaastattelut

Asiakashaastatteluun ilmoittautui yhteensä 14 avustajakoiran käyttäjää, joista viisi taustoiltaan ja asuinsijainniltaan erilaista asiakasta valittiin mukaan. Selvitykseen osallistui sekä naisia (n=3) että miehiä (n=2), jotka olivat iältään 21–61-vuotiaita. Avustajakoiraa oli haettu erilaisiin elämäntilanteisiin ja tarpeisiin. Mukana oli sekä pitkäaikaisia että vasta koiran saaneita käyttäjiä.

Yksi haastateltavista oli ollut syntymästä asti liikuntavammaisen, yhdellä vamma taustalla oli onnettomuus ja muilla sairaus oli vaikuttanut toimintakyvyn heikentymiseen. Käyttäjien itse-ilmoitettuja diagnooseja olivat MS-tauti, systeeminen skleroosi eli sidekudosreuma, keuhkovaltimoitten ylipainetaute eli PAH-tauti, Menieren tauti, toistuvat välilevyn pullistumat eli välilevyn tyrä, nelirajahalvaus ja CP-vamma. Neljällä käyttäjällä oli manuaali- ja/tai sähköpyörätuoli tai mopedi. Yksi haastatelluista käveli ja käytti liikkumiseen tarvittaessa sähkömopoa. Kahdella käyttäjällä oli käytössään auto, neljä haastateltavaa käytti lisäksi kuljetuspalveluita. Yksi haastateltavista opiskeli ja yksi työskenteli osa-aikaisesti. Muut olivat työkyvyttömyyseläkkeellä.

Haastateltavat asuivat kerros- rivi- ja omakotitaloissa vaihtelevissa ympäristöissä. Yksi haastateltavista oli juuri muuttanut ensimmäiseen omaan kotiinsa. Neljä haastateltavaa asui yksin, yhdellä oli puoliso. Kaikilla oli käytössään henkilökohtainen avustaja. Henkilökohtaisen avustajan työtunnit vaihtelivat kuudesta tunnista 24 tuntiin vuorokaudessa. Avustajakoira oli ollut asiakkaiden käytössä muutamasta kuukaudesta kahdeksaan vuoteen. Yhdellä käyttäjällä oli ollut avustajakoiria ennenkin. Kolme haastateltavaa oli saanut tietää avustajakoirista ystävältä tai omaiselta. Yksi henkilö oli nähnyt avustajakoirista kertovan ohjelman ja yksi henkilö oli saanut tiedon terveydenhuollon ammattilaiselta kuntoutusjaksolla. Avustajakoiran jonotusaika vaihteli muutamasta kuukaudesta yhteen vuoteen.

7.2.1 Avustajakoirajärjestelmän ongelmat ja kehittämistarpeet

Päätulokset

Avustajakoirajärjestelmän ongelmat

- Epävarmuus uuden koiran saamisesta
- Pitkä jonotusaika
- Koiran ylläpitokustannukset.

Kehittämistarpeet

- Palveluprosessi oli pääosin toimiva.

Joitakin kehittämissuhteita

- Tiedottamisen laajentaminen
- Koulutuksen laadun varmistaminen
- Uusien taitojen päivittämismahdollisuus
- Peesareiden eli vapaaehtoisten tukihenkilöiden lisääminen
- Tuki koiranhoitokuluihin pienituloisille.

Asiakkaiden näkökulmasta nykyinen avustajakoira palveluprosessi oli pääosin toimiva. Suurimpana ongelmana tuotiin esille koiran saamisen epävarmuus ja pitkät jonotusajat. Nykyisten koirankäyttäjien suurimpana huolena oli, ettei jatkossa saisi uutta koiraa vanhan koiran tilalle.

”Pitäisi itse tietää, että on jatkuvuutta ja rahoitus kunnossa, se on kuin lääke, joka täytyy saada. Monet ihmiset yrittävät tehdä paljon töitä avustajakoira toiminnassa, että rahaa saataisiin, jotta voisi saada uuden koiran tai vanha käyttäjä saisi uuden koiran. Ja se on suuri stressi käyttäjille, jos ei saa uutta koiraa. Epävarmuus kuluttaa käyttäjiä. Nyt minulla on ensimmäinen avustajakoira, mutta on pelko siitä, ettei saisi uutta tai joutuisi odottamaan pitkään. Stressaavaa aikaa, stressi ei tee sairaudelle hyvää”.

Itse kustannettuja koiranhoitokuluja ei pidetty liian suurina, mutta pienituloisten kohdalla avustusten saaminen nähtiin tärkeänä.

Palveluprosessin eri osa-alueista erityisesti avustajakoira tiedottamiseen, koulutukseen ja seurantaan ehdotettiin joitakin kehittämissideoita. Lähtökohtaisesti haastateltavat olivat saaneet avustajakoira hyvin tietoa prosessin aikana. Tiedotusta toivottiin lisättävän kuitenkin erityisesti niiden kohdalla, joilla ei vielä ole koiraa, mutta jotka voisivat siitä hyötyä. Tietoa avustajakoira hyödyistä ja luovutuksesta tulisi levittää myös sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille. Yhtenä esimerkkinä tuotiin esille avustajakoira mahdollisuudet kuntoutusprosessin aktiivisena jäsenenä toimimisesta. Myös kuntoutuslaitoksissa tulisi lisätä tietoa koiran hyödyistä ja koirat tulisi voida ottaa mukaan kuntoutukseen.

”Kuntoutusohjelma on tehty sillä tavalla, että koira on aktiivisena jäsenenä siinä mukana, se ei ole vain passiivisena, vaan toimii aktiivisena jäsenenä jopa niin, että kun teen käsiliikettä saan keuhkot auki ja koira tulee ja pistää päänsä painon kädelleni, jotta se todella aukeaa. Tämä on yksi kehittämissasia, joka kannattaa ottaa huomioon. Tämä olisi resurssi ja suuri säästö”.

Koirien taitotestit koettiin tärkeänä osana koulutusprosessia, koska koiran taidot merkitsivät käyttäjille turvaa. Niiden laadusta toivottiin huolehdittavan myös tulevaisuudessa. Vastaavasti luovutusleirejä pidettiin toimivina. Niiden aikana oli mahdollista oppia monipuolisesti koiran käytöstä ja hoidosta sekä tutustua muihin koiran käyttäjiin. Yhteiset leirit olivat tärkeitä myös koiran taitojen kannalta, sillä koirien täytyi oppia keskittymään ja työskentelemään tilanteissa, joissa saattaisi olla useita häiriötekijöitä. Osa haastatelluista koki, että leireillä oli liian paljon asiaa ja niitä ehdotettiin pidennettävän tai jaksotettavan.

Erilaisia käyttäjien havaitsemia uusia taitoja toivottiin otettavan opetukseen mukaan nykyistä enemmän. Koulutuksessa toivottiin esimerkiksi vahvistettavan koiran taitoja hätäviestin viemisessä. Seuranta toivottiin kehitettävän siihen suuntaan, että myös vanhempien koirien taitoja voisi päivittää.

Vapaaehtoisvoimin toteutettavaa peesari-toimintaa pidettiin hyvänä käytäntönä. Peesareita tarvittaisiin vain enemmän käyttöön. Toiminnan kehittämiseksi ehdotettiin pienimuotoista tukea peesareille.

Vaikka avustajakoira on oikeus liikkua vapaana julkisissa tiloissa, ja vaikka suhtautuminen koiraan on pääasiassa myönteistä, tulisi osan mielestä koirien käyttömahdollisuuksia laajentaa. Esimerkiksi uimahalleihin pääsy nähtiin kuntoutuksen ja harrastamisen kannalta tärkeänä.

7.2.2 Järjestämisvastuu tulevaisuudessa

Päätulokset

Järjestämisvastuu tulevaisuudessa

- Tärkeintä on, että varmistetaan koirien luovutus, oli järjestämistaho mikä tahansa.

Asiakkaiden näkökulmasta oli vaikeaa arvioida, mikä olisi paras järjestämistaho. Tärkeintä oli varmistaa se, että koirien käyttäjät ja uutta koiraa tarvitsevat voisivat tulevaisuudessakin saada avustajakoiran käyttöönsä.

7.2.3 Avustajakoiran tarve ja tehtävät

Päätulokset

Avustajakoiran tarve ja tehtävät

- Avustajakoiran tarve vaihteli koiran käyttäjän sairaudesta, vammasta ja elämäntilanteesta riippuen.
- Pääasiassa koiraa haettiin avustamaan päivittäisistä toiminnoista selviytymisessä, osallistumisessa ja liikkumisessa.
- Avustajakoira toimii apuvälineenä ja henkilökohtaisen avustajan ja apuvälineen välimuotona.

Avustajakoiran tarve vaihteli koiran käyttäjän sairaudesta, vammasta ja elämäntilanteesta riippuen. Lähtökohtaisesti avustajakoira haettiin avustamaan päivittäisissä toiminnoista selviytymisessä, liikkumisessa ja osallistumisessa. Avustajakoirasta toivottiin saatavan myös seuraa. Lähes kaikilla haastateltavista oli jonkinlaista kokemusta koirista, mikä oli helpottanut koiran hakemispäätöstä.

Haastateltavien koiraa koskevat odotukset olivat täyttyneet paremmin kuin he olivat osanneet odottaa. Avustajakoira avusti päivittäisissä toiminnoissa, kuten ovien avaamisessa ja sulkemisessa, hissien tilaamisessa, valojen sytyttämisessä ja sammuttamisessa tai tavaroiden nostamisessa ja kantamisessa.

”...Koira auttaa pukemisessa ja riisumisessa, vie roskat, hakee postin, avaa ovet ja portit, nostaa pyykkejä koneeseen, kantaa pyykkikoria ja osaa hakea apua tarvittaessa, nostaa ostoksia kassalle”.

Kun asiakkailta kysyttiin koiran roolista, näki yksi haastateltava avustajakoiran apuvälineenä, muut apuvälineen ja avustajan välimuotona.

”On vaikea sanoa mikä koira on, se ei ole henkilökohtainen avustaja eikä apuvälinekään, vaan jotain muuta siltä väliltä. Päivästä riippuen, joskus toimii apuvälineenä, joskus ystävänä ja välillä vie metsään, toimii psykologina ja pitää oman pään kunnossa”.

Avustajakoira toimi myös liikkumisen ja vapaa-ajan tai muihin toimintoihin osallistumisen tukena. Yhdellä haastatelluista koira oli päivittäin mukana opiskelupaikassa. Koulussa koira auttoi esimerkiksi ovien avaamisessa, tavaroiden nostamisessa ja kantamisessa, mikä vapautti muiden henkilöiden resursseja ja nopeutti koulussa työskentelyä.

Koiran yksilöllisemmistä tehtävistä tuotiin esille happipullon kantaminen, kuntoutusohjelmassa aktiivisenä jäsenenä toimiminen ja avun hakeminen hätätilanteissa.

”Fysioterapiassa tehdään erilaisia liikkuvuutta ja lihasvoimaa kehittäviä harjoitteita, joissa koira on mukana. Koira kävelee uima-altaan reunaa pitkin happilaitetta kantaen, ja olen päässyt vuosien tauon jälkeen uimaan”.

”Koira on opetettu hakemaan Sos-patukan avulla apua, ei tarvitse kuin juuttua liejuun mopolla ja jos joutuu odottamaan pitkään ja happi loppuu, niin on tosi kyseessä. Koira vie patukan ja ohjeen lähimmälle ihmiselle, joka hälyttää apua. Ohjeet myös ambulanssimiehelle, minne tulee viedä hoitoon”.

Neljällä käyttäjällä koira kulki aina aktiivisesti mukana. Yhdellä käyttäjällä koiran korkea ikä ja sairauden eteneminen rajoittivat aikaisemmin erittäin aktiivisen koiran tehtävien määrää. Haastatteluissa tuli esille, että jokaisen täytyy kuitenkin henkilökohtaisesti arvioida, onko koiran mukaan ottaminen perusteltua tai hyväksyttävää.

”Koira on aina mukana, jopa sairaalassa vuodeosastolla ja tutkimuksissa ja odottaa kiltisti”.

”koiran aktiivinen työskentely riippuu siitä minne olen menossa. Esimerkiksi konsertteihin tai uimahalleihin en ole ottanut”.

Haastateltavilta kysyttiin myös miten muut ihmiset suhtautuvat koiriin. Asiakkaiden mukaan suhtautuminen oli pääasiassa myönteistä ja myönteiseen kuvaan pystyi vaikuttamaan antamalla tietoa ja toisaalta ottamalla huomioon myös muiden ihmisten toiveet.

7.2.4 Avustajakoiran hyödyt

Päätulokset

Avustajakoiralla on myönteinen vaikutus

- fyysiseen terveyteen ja toimintakykyyn.
- psyykkiseen hyvinvointiin ja sosiaaliseen osallistumiseen.
- kuntoutumiseen.
- ulkoiluun.
- itsenäisyyteen ja riippumattomuuteen.
- avuntarpeen vähenemiseen.
- turvallisuuden tunteeseen.
- elämänlaatuun.

Asiakkaiden mukaan koirasta oli kokonaisvaltaista hyötyä elämänlaatuun. Koiran hyödyt näkyivät fyysisessä terveydessä ja toimintakyvyssä, psyykkisessä hyvinvoinnissa ja sosiaalisessa osallistumisessa. Myös ulkoilun todettiin lisääntyneen koiran saamisen jälkeen. Lisäksi avustajakoiran kerrottiin vaikuttavan itsenäisyyden ja riippumattomuuden lisääntymiseen sekä avuntarpeen vähenemiseen. Koiran nähtiin myös motivaattorina ja tärkeänä turvallisuustekijänä.

Eräs haastateltavista kuvasi hyötyvänsä koirasta kuntoutusprosessissaan. Koiran avulla asiakas oli pystynyt aloittamaan uintiharrastuksen uudelleen ja jo koiran saaminen oli edellyttänyt henkistä ja fyysistä kuntoutumista.

Koiran todettiin vaikuttavan liikkumisen lisääntymisen ja stressin vähenemisen kautta fyysiseen terveyteen.

”fyysisellä puolella ihan konkreettinen hyöty on, että kun mitataan keuhkojen kapasiteetti, niin onnettomuuden jälkeen, kun olin ollut pitkän aikaa hengityskoneessa, niin se oli pikkasen alta litran ja nyt se on

kahden ja puolen luokkaa. Ja nimenomaan siinä vaiheessa kun sai koiran niin on tullut liikuttua sen verran, että on keuhkotkin kasvanut”.

”Koiran läheisyys jo vaikuttaa stressiin eli kyllä keuhkovaltimopaineetkin alenee, siitähän on ihan tutkimuksiakin”.

Koirasta kerrottiin olevan merkittävästi hyötyä myös psyykkiseen hyvinvointiin. Sen todettiin kohottavan itsetuntoa ja herättävän ihailua. Koira myös lisäsi sosiaalisten kontaktien ylläpitoa ja uusien vuorovaikutussuhteiden luomista.

”...Ihmiset lähestyvät meitä todella helposti ja iloisella mielellä. Todellisuudessa nämä kohtaamiset ovat avustajani lisäksi ainoita ihmiskontakteja elämässäni”.

”Sosiaalisia kontakteja syntyy enemmän”.

Koira mahdollisti myös itsenäisen ja muista riippumattoman elämän sekä vähensi avuntarvetta.

”Koiran avulla kitkutin pitkään ennen kuin hankin henkilökohtaisen avustajan”.

”Iso osa päivästä on sellaista aikaa, jonka olen koiran kanssa kahdestaan, jos koira poistuu, niin täytyy miettiä, miten oma asuminen sitten onnistuu”.

Kaikki haastateltavat korostivat koiran motivoivan ulos lähtemisessä ja aktiivisuudessa.

”Olen itsekin hämmästynyt, miten paljon enemmän on tahdonlujuuutta yrittää tehdä asioita itse. Haluan vaikka väkisin tehdä asioita itse. Ennen oli sellainen ajattelutapa, että kyllä pystyisin, mutta se on niin vaikeaa, että pyydän apua. Nyt motivoituu itse toimimaan. Esimerkiksi on ollut vaikeaa nostaa housuja ylös, nyt olen keksinyt keinon miten saan housut ylös ja yrittänyt opettaa koiralle tätä taitoa. Itsenäisyys ja yrittämisen halu ovat lisääntyneet”.

Kaiken kaikkiaan koira lisäsi elämänlaatua, toi turvallisuutta ja jopa taloudellista hyötyä yhteiskunnalle.

”Koira on tuonut elämänhalua ja tarkoituksen elämään. Koira vie ulos, ei jää neljän seinän sisälle. On pirteämpi kun on päivässä 3-4 tuntia päivässä ulkona ja jaksakin paremmin”

”On tullut turvallisuuden tuntu, että vaikka on yksin, ei ole kuitenkaan koiran kanssa yksin. Enää ei ole pelkoa siitä, että jos sattuu jotain, niin miten saa apua”.

”On säästetty pitkä penni koiran myötä, kohta olisi lähipiirikin sairastunut, kun asiat alkoivat jäädä”

Haastateltavilta kysyttiin myös, ketkä eivät hyötyisi koirasta. Keskeisimmät syyt olivat kykenemättömyys huolehtia koirasta sekä aktivoida ja ylläpitää sen taitoja. Liian huono tai hyvä kunto, mielenterveys- tai muistiongelmät olivat syitä siihen, ettei koirasta saisi sille tarkoitettua hyötyä.

7.3 Kysely sairaanhoitopiireille

Kysely lähetettiin kaikkiin sairaanhoitopiireihin (n=20), joista 17 sairaanhoitopiiriä vastasi kyselyyn. Kyselyn vastausprosentti oli 85 prosenttia. Kustakin sairaanhoitopiiristä lähetettiin yksi vastaus, jonka kokoamiseen osallistui kuntoutuksen ylilääkäreitä ja lääkäreitä sekä apuvälinealan asiantuntijoita. Kaikki kysymykset olivat pakollisia, joten kuhunkin kysymykseen saatiin vastaukset kaikilta 17:sta sairaanhoitopiiriltä.

7.3.1 Avustajakoira järjestelmän tunnettavuus ja toimivuus

Päätulokset

Avustajakoira järjestelmän tunnettavuus

- Sairaanhoitopiireillä vähäinen tuntemus nykyjärjestelmästä.
- Parhain tuntemus rahoituksesta.
- Vain vähän kokemuksia hankinta- ja luovutusprosesseista.

Avustajakoira järjestelmän toimivuus

- Nykyinen avustajakoira järjestelmä on toimiva.
- Nykyisessä keskitetyssä mallissa toimivia ovat yhdenvertaiset luovutusperusteet, laatu ja kokemus.
- Toimivuuden arviointia vaikeuttaa kokemuksen puute.

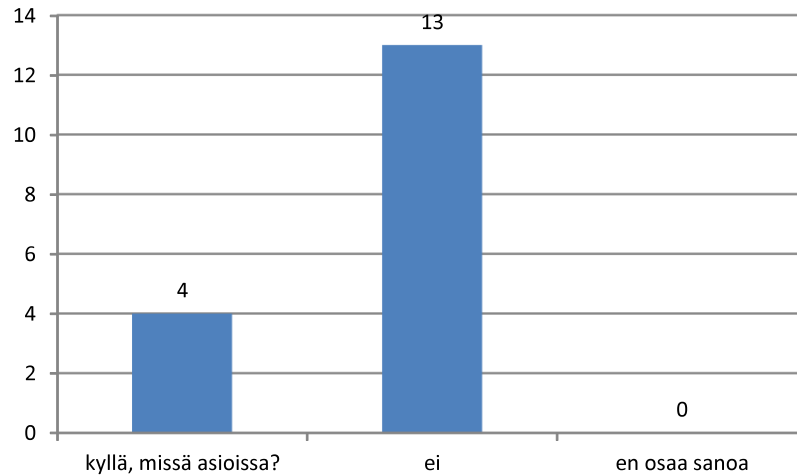
Sairaanhoitopiireiltä kysyttiin avustajakoira järjestelmän (rahoitus, järjestäminen sekä hankinta- ja luovutusprosesseihin liittyvät käytännöt) tuntemusta ja kokemuksia. Parhaiten tunnettiin avustajakoira järjestelmän rahoitus. Lähes puolet (n=8) vastanneista ilmoitti tuntevansa avustajakoira rahoituksen erittäin tai melko hyvin ja neljä sairaanhoitopiiriä ilmoitti tuntevansa rahoitusta jonkin verran. Vähiten tunnettiin avustajakoira rahoituksen luovutuskriteereitä ja tarpeen arviointia. Myös tuntemus käytön opetuksesta, seurannasta ja koirien ylläpidosta oli vähäisempää. Sairaanhoitopiirit, joilla oli vähän tai ei ollenkaan tuntemusta avustajakoira järjestelmästä ilmoittivat, ettei avustajakoira oltu hankittu eikä yhtään aloitetta, arviota tai luovutusta oltu tehty. Yhdellä vastanneista alueista oli ollut asiakkaana yksi koiran käyttäjä, mutta siihen liittyvistä järjestelyistä ei ollut tietoa. (Taulukko 5).

Taulukko 5. Avustajakoira järjestelmän tuntemus sairaanhoitopiireissä (n=17).

	erittäin hyvin	melko hyvin	jonkin verran	melko vähän	erittäin vähän	ei ollenkaan	Yhteensä
avustajakoira rahoitus	2	6	4	1	4	0	17
avustajakoira koulutus	0	3	7	2	3	2	17
avustajakoira hankintaprosessi	0	3	8	3	2	1	17
avustajakoira luovutuskriteerit	0	1	7	3	6	0	17
avustajakoira tarpeen arviointi	0	1	6	3	5	2	17
avustajakoira käytön opetus	0	2	6	3	3	3	17
avustajakoira ylläpito	1	3	4	2	4	3	17
avustajakoira käytön seuranta	0	2	6	2	3	4	17

Sairaanhoitopiireiltä kysyttiin myös kokemuksia avustajakoira rahoituksen hankinta- ja luovutusprosesseista. Enemmistö (n=13) kyselyyn vastanneista ilmoitti, ettei heillä ollut kokemusta avustajakoira rahoituksen hankinta- ja luovutusprosesseista. Kokemukset (n=4) oli saatu pääasiassa aiemmista organisaatioista tai asiakkailla jo käytössä olevista koirista. Neljässä sairaanhoitopiirissä oli tiedossa avustajakoira käyttäjiä, joiden koirat oli hankittu joko RAY:n rahoituksella tai sponsorirahoitteisesti. Avustajakoira käyttäjien tunteminen oli lisännyt

ymmärrystä avustajakoiran vaikutuksesta käyttäjien elämänlaatuun ja -sujuvuuteen. Yhdessä sairaanhoitopiirissä kuntoutusohjaaja oli ollut mukana asiakkaan hankintaprosessissa ja toisen asiakkaan suositusvaiheessa. Toisessa sairaanhoitopiirissä oli tehty yksittäisiä puheterapeutin arvioita afaattisen henkilön kommunikatiivisista edellytyksistä avustajakoiralle tarvittavien käskyjen antamisessa. (Kuvio 1).

Kuvio 1. Kokemukset avustajakoirien hankinta- ja luovutusprosesseista (n=17).

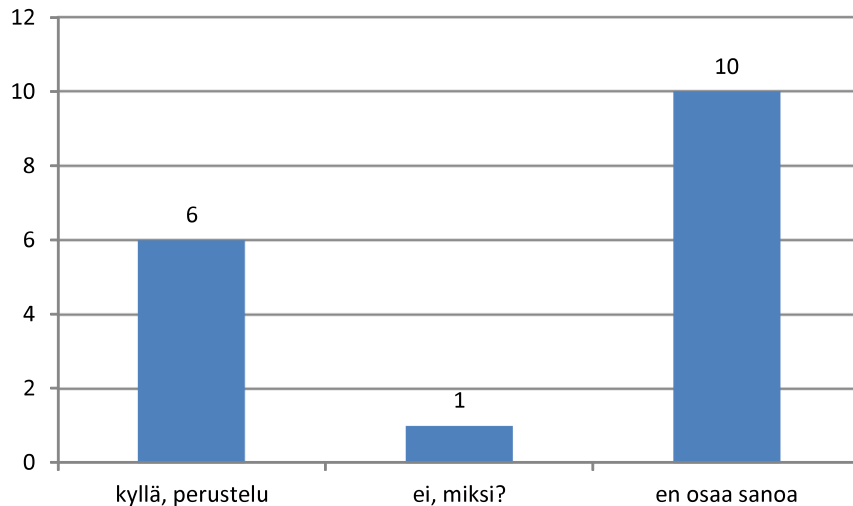
Sairaanhoitopiireiltä kysyttiin nykyisen avustajakoirajärjestelmän toimivuudesta ja kehittämistarpeista. Vastanneista kuusi sairaanhoitopiiriä piti nykyistä keskitettyä käytäntöä toimivana.

”Käsityksemme mukaan hankinta- ja luovutuskäytäntö on keskitetty yhdelle toimijataholle eli Invalidiliitolle. Yhden toimijan mallissa mahdollistuu yhdenvertaiset luovutusperusteet, tasapuolisuus ja laatu sekä kerääntyy kokemusta hankinta- ja luovutusprosesseista”

Ainoastaan yhdessä vastanneista sairaanhoitopiireistä oltiin sitä mieltä, ettei nykykäytäntö ole toimiva. Näkemyksiä ei kuitenkaan perusteltu. Hieman yli puolet vastanneista (n=10) ei osannut arvioida avustajakoirien hankinta- ja luovutuskäytäntöjen toimivuutta. Arvioinnin vaikeutta perusteltiin käytännön kokemuksen puuttumisella ja lisätiedon tarpeella. (Kuvio 2).

”Emme ole osallistuneet hankinta- ja luovutusprosessiin”

”kokemusta vähän, tarvetta lisätiedolle”.

Kuvio 2. Avustajakoirien hankinta- ja luovutuskäytäntöjen toimivuus (n=17)

7.3.2 Nykyiset linjaukset

Päätulokset

Nykyiset linjaukset

- Nykyinen lääkinnällisen kuntoutuksen järjestelmä ei mahdollista avustajakoirien luovuttamista eikä ole tulevaisuudessakaan perusteltua.
- Eivät kuulu lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineisiin eivätkä sovellu apuvälinepalveluprosessiin.
- Korvaa enemmän henkilökohtaista avustajaa.
- Ei riittävää asiantuntemusta eikä resursseja.
- Tarvitaan yhtenäisiä saatavuusperusteita.

Sairaanhoitopiireiltä kysyttiin nykyisistä avustajakoirien luovutusta koskevista linjauksista (Kuvio 3).

Kaksi sairaanhoitopiiriä vastasi, että avustajakoirien luovutus olisi yksilöllisen tarvearvion perusteella mahdollista, vaikka saatavuusperusteita ei oltu vielä kirjattu.

”yksilöllisen tarvearvion perusteella mahdollista”

Valtaosa vastanneista (n=14) oli sitä mieltä, etteivät sairaanhoitopiirien nykyiset linjaukset mahdollista avustajakoirien luovutusta lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineinä. Avustajakoirien ei nähty soveltuvan lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiksi, vaan korvaavan enemmänkin henkilökohtaisen avustajan toimintaa. Käyttäjille katsottiin löytyvän korvaavia lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineitä tai henkilökohtaista apua.

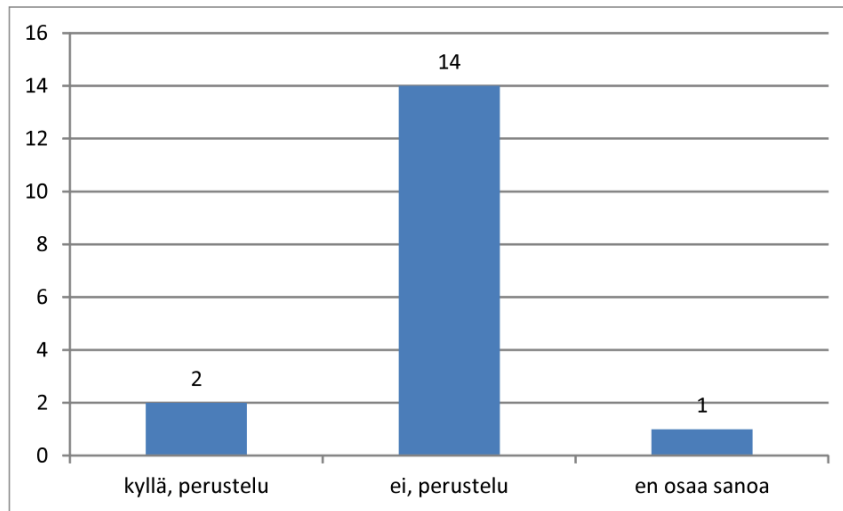
”Emme katso avustajakoirien kuuluvan lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden piiriin, eikä osaksi apuvälinepalveluprosessia (huolto, korjaus, kierrätys, varastointi jne.)”.

Kielteiseen kantaan vaikuttivat myös yhtenäisten linjausten, toimintakäytäntöjen ja tarvittavan osaamisen puuttuminen. Osassa sairaanhoitopiireistä oli jääty odottamaan yleistä linjausta.

”Meillä ei ole keskusteltu eikä sovittu toimintakäytäntöjä avustajakoirien hankkimiseksi lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineeksi. Mielestämme siihen tarvittaisiin yhtenäiset valtakunnalliset linjaukset kenelle ja millä perusteella koira toimii apuvälineenä”.

”Mitään virallista linjausta ei ole, ei myöskään kielteistä. Tieto ei riitä tällä hetkellä, mikäli esitys tulisi, asiaa lähdetäisiin kyllä arvioimaan yksilöllisesti”.

”Odotamme valtakunnallisia saatavuusperusteita ja toimintalinjauksia ylipäätään”.

Kuvio 3. Nykyiset linjaukset avustajakoirien luovutuksesta lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineenä.

7.3.3 Avustajakoirajärjestelmän muuttaminen ja järjestämisvastuu

Päätulokset

Järjestelmän muutos

- Järjestelmää ei pitäisi muuttaa.
- Ei kuulu terveydenhuollon vastuulle.
- Avustajakoira-asiaan tulisi perehtyä tarkemmin, edellyttää valtakunnallista keskustelua.

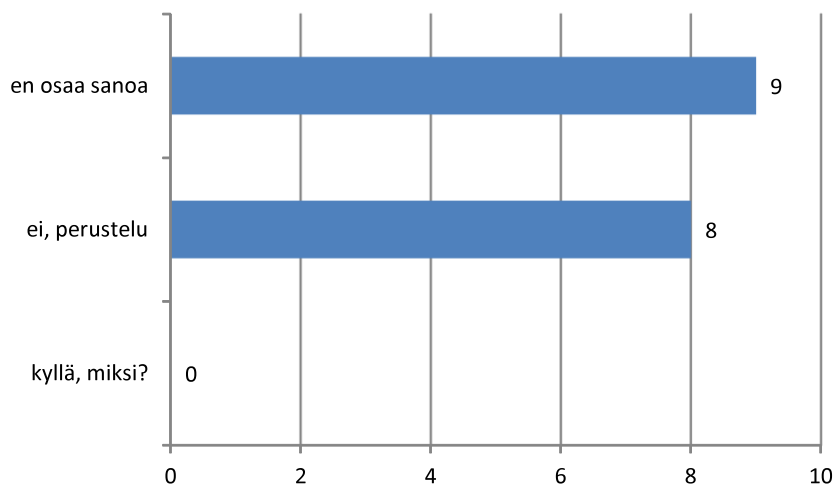
Järjestämisvastuu tulevaisuudessa

Nykyinen taho (6/17), vammaispalvelut (4/17), sote-alueet (4/17), ei osaa sanoa (4/17).

- Nykyinen järjestelmä toimiva, ei ole terveydenhuollon tehtävä.
- Vammaispalveluilla asiantuntemusta, korvaa enemmän henkilökohtaista apua.
- Sote-alue riittävän laaja toiminta-alue, yhdenmukaiset myöntämiskäytännöt, palvelu lähellä asiakasta.

Lähes puolet (n=8) kyselyyn vastanneista oli sitä mieltä, ettei avustajakoirajärjestelmää olisi tarvetta muuttaa eikä siirtää terveydenhuollon vastuulle. Nykyinen järjestelmä toimi vastanneiden mukaan hyvin, eikä kuulunut terveydenhuollon vastuulle. Mahdollisen muutoksen edellytyksenä pidettiin valtakunnallisten saatavuusperusteiden ja toimintalinjausten luomista sekä järjestelmän keskittämistä. Toiminta tulisi vastanneiden mukaan rahoittaa joko RAY:n tai vammaispalvelun kautta. Hieman yli puolet (n=8) ei osannut ottaa kantaa muutostarpeeseen.

Vastanneiden mukaan avustajakoira-asiaan tulisi perehtyä paremmin ja avustajakoirien käytöstä apuvälineenä tulisi käydä valtakunnallista keskustelua. Nykyisen järjestelmän toimivuudesta ei nähty olevan tarkkaa tietoa, eikä toiminnan järjestämiseen ollut nykyisellään riittävästi resursseja. Silti toiminta nähtiin epätasa-arvoisena näkövammaisten opaskoirakäytäntöön nähden. Pohdintaa aiheutti myös se, tulisiko toimintaa ylipäättään tehdä julkisella rahoituksella. Prosessia toivottiin valtakunnallisella tasolla selkiytettävän. (Kuvio 4).

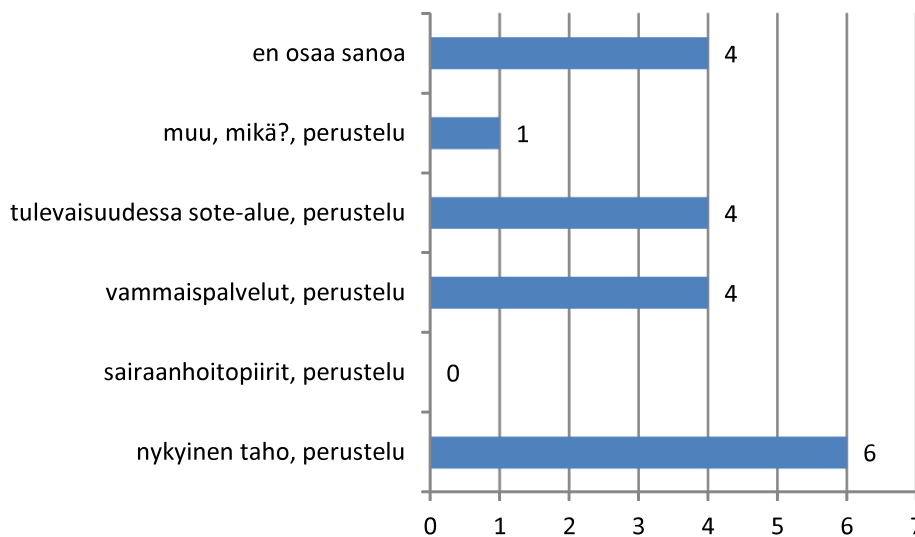
Kuvio 4. Avustajakoirajärjestelmän muutostarve (n=17).

Sairaanhoitopiireiltä kysyttiin myös mille taholle järjestämisvastuu kuuluisi, mikäli järjestelmää muutettaisiin. Kysymykseen saattoi valita useamman vaihtoehdon. Vastanneista kuusi sairaanhoitopiiriä oli sitä mieltä, että nykyinen taho olisi oikea taho järjestämään avustajakoira-toimintaa tulevaisuudessakin. Nykyjärjestelmää pidettiin toimivana ja vuosien varrella kehittyneenä osaamista toiminnan jatkuvuuden kannalta tärkeänä asiana. Nykytietämyksen perusteella avustajakoiria ei pidetty julkisen terveydenhuollon tehtävänä. Neljä sairaanhoitopiiriä oli sitä mieltä, että vammaispalvelu olisi paras järjestämistaho. Tätä perusteltiin sillä, että avustajakoira korvaa osittain henkilökohtaista apua ja vammaispalveluilla nähtiin olevan asiantuntijuutta avustajatoiminnasta ”*Vammaispalvelulla pitäisi olla kokonaisvaltainen arvio potilaan toimintakyvystä ja palvelukokonaisuudesta*”. Yhtä moni (n=4) oli sote-alueelle keskittämisen kannalla.

”Sote-alueelle ja siellä lääkinnällisen kuntoutuksen piiriin; toiminta tulisi meidän näkökulmasta lähemmäs meidän asiakkaita”.

”Riittävän laaja toiminta-alue, myöntämiskäytännöt yhtäläisiksi”.

Loput neljä sairaanhoitopiiriä ei osannut ottaa kantaa järjestämistahoon. Muissa ehdotuksissa (n=1) korostettiin valtakunnallisen keskittämisen tärkeyttä, koska avustajakoira koskevien arviointien määrä vastanneella alueella oli vähäistä. (Kuvio 5).

Kuvio 5. Sairaanhoitopiirien näkemys avustajakoirien järjestämistahosta tulevaisuudessa (n=17).

Sairaanhoitopiireiltä kysyttiin myös, voitaisiinko avustajakoiria luovuttaa tulevaisuudessa lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineinä. (Kuvio 6). Yksi vastanneista sairaanhoitopiireistä oli sitä mieltä, että avustajakoirien luovuttaminen lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineinä olisi mahdollista. Avustajakoira nähtiin perusteltuna asiakkaan omatoimisen arjessa selviytymisen tukemisessa ja muun ulkopuolisen avun tarpeen vähenemisessä. Enemmistö (n=12) vastanneista oli sitä mieltä, ettei avustajakoiria voisi luovuttaa kuten näkövammaisten opaskoiria lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineinä. Henkilöstöresurssien ja kuntien talouden ei nähty mahdollistavan toiminnan laajentamista ja avustajakoirien luovuttamista. Avustajakoirien ei nähty soveltuvan osaksi apuvälinepalveluprosessia (huolto, korjaus, kierrätys, varastointi jne.), vaan sen nähtiin korvaavan lähinnä henkilökohtaisen avustajan toimintaa, ja kuuluvan vammaispalvelun piiriin. Myös asiantuntemuksen puutteellisuutta ja epäselvyyttä luovutuskriteereistä pidettiin perusteluina. Käytännön tasolla ei oltu tehty suunnitelmia toiminnan laajentamisesta ja käytännössä kriteeristöjen tulisi perustua tasapuolisuuteen. Neljä vastannutta sairaanhoitopiiriä ei osannut ottaa kantaa luovutukseen.

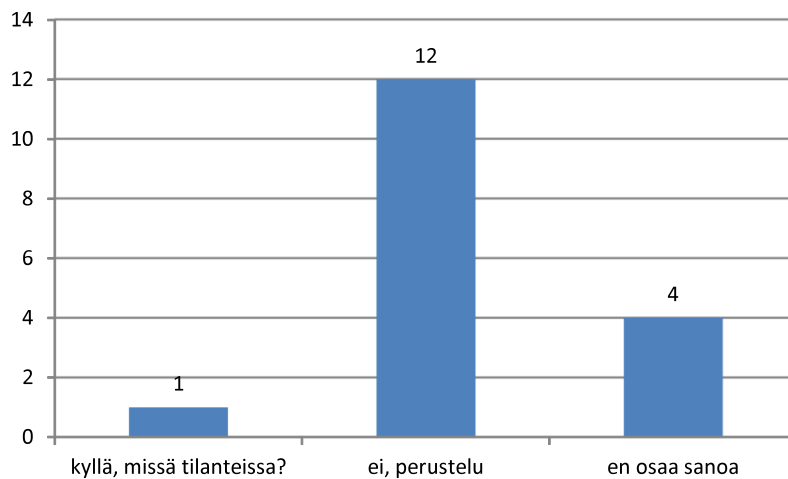
”Asiaa pohdittu apuvälinetyöntekijöiden, kuntoutussuunnittelijan ja kuntoutusohjaajan kanssa. Henkilökohtainen avustaja katsottu sopivammaksi ratkaisuksi esiin tulleissa asiakastapauksissa”.

”Opaskoira hyvin rajattu alue/hyvin rajattu peruste, milloin opaskoira myönnetään. Avustajakoiran luovuttaminen vaatii hyvin paljon laajempaa arviota”.

”Avustajakoira tekee avustajan työtä, meidän mielestä avustajakoira ei ole liikkumisen apuväline, kuten näkövammaiselle koira on liikkumisen ja näön apuväline”.

Yleisesti ottaen kannatettiin valtakunnallisesti keskitettyyn malliin siirtymistä. Vastanneet korostivat, että mahdollisessa muutoksessa tarvitaan yhtenäisiä linjauksia ja saatavuusperusteita.

”Ilman yhtenäisiä, selkeitä valtakunnallisia saatavuusperusteita nykykäytäntöä ei ole mitään järkeä muuttaa. Saatavuusperusteiden tulisi perustua henkilön, jolle koiran hankintaa arvioidaan, mitattavissa oleviin toimintakyvyn ja avuntarpeen muutoksiin. Avustajakoirien luovuttaminen lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineenä vaatii ehdottomasti tarkempaa määrittelyä kuin vetoamisen johonkin sanamuotoon”.

Kuvio 6. Avustajakoiran myöntäminen lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineenä (n=17).

7.3.4 Järjestelmämuutoksen edellyttämät toimenpiteet sairaanhoitopiireissä

Sairaanhoitopiireiltä kysyttiin, minkälaisia toimenpiteitä avustajakoirien mahdollinen järjestämisvastuun siirto sairaanhoitopiireiltä edellyttäisi. Esitetyt toimenpiteet liittyivät keskeisesti rahoitukseen ja henkilöstö-resursseihin, osaamisen kehittämiseen, toiminnan integroimiseen osaksi apuvälinepalveluprosessia sekä yhtenäisten saatavuusperusteiden, linjausten ja toimintamallien laatimiseen.

”Shp:iin osaamista ja rahaa, mutta myös selkeät prosessit ja yhteistyön, vastuun/työnjaon koirien koulutusjärjestelmän ja shp:n välillä verraten opaskoirakoulun käytäntöihin soveltuvuusarvioinnin yms”.

”Asiantuntijuutta avustajakoirien palvelujen hyödyistä, kokonaisuuden hallintaa. Miten arviointi- luovutus ja seuranta toteutetaan? Kyseessä ei kuitenkaan ole iso apuväliryhmä, mutta erityisosaamista vaativa. Keskitämistä tästä johtuen tarvitaan”.

”Tarvitaan lisää osaamista arviointiin ja koko prosessiin. Käyttäjäkunta on oletettavasti huomattavasti laajempi kuin näkövammaisten opaskoirilla ja vaikeammin rajattavissa. Mistä rahoitus tulisi?”

Lisäksi tuotiin esille huoli yhdenvertaisuuden toteutumisesta sairaanhoitopiirien välillä.

”Osaaminen ja resurssit vaihtelevat, pohdituttaa miten yhdenvertaisuus varmistetaan sairaanhoitopiirien välillä. Kuntien tiukkeneva taloustilanne, apuvälineiden hankintabudjeteissa ei kasvua viiteen vuoteen”.

Saatavuusperusteiden määrittelyyn toivottiin valtakunnallista koulutusta ja ohjeistusta. Rahoituksen ehdotettiin toteutuvan kuten opaskoirilla. Arviointi, käytön opastus, luovutus ja seuranta ehdotettiin hankittavan ulkopuoliselta yhteistyötaholta vastaavalla tavalla kuin opaskoirien kohdalla.

”Mikäli rahoitus tulisi julkisen terveydenhuollon rahoituksesta, arviointitahon tulisi olla tietenkin neutraali. Edelleen ne yhtenäiset valtakunnalliset saatavuusperusteet, joiden mukaan tämä arviointitaho tekisi keskiteytyä arviot (huomioiden toimintakyvyn mitatut muutokset, muun mahdollisen avuntarpeen vähenemisen jne.) Sairaanhoitopiirit voisivat ostaa tällaista arviointipalvelua. Itse koiran hankintaan ja luovutukseen tulisi olla valmiit toimintakäytäntömallit. Jokaisen sairaanhoitopiirin tai edes sote-alueen ei kannata mallittaa itse”.

7.3.5 Tarpeet ja avustajakoiran hyödyt

Päätulokset

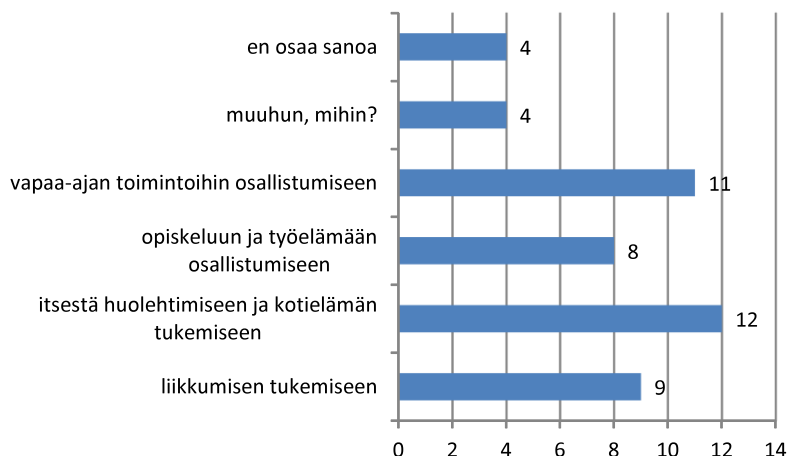
Avustajakoiran tarpeet

- Itsestä huolehtiminen ja kotielämän tukeminen (12/17).
- Vapaa-ajan toimintoihin osallistuminen (11/17).
- Liikkumisen tukeminen (9/17).
- Opiskeluun ja työelämään osallistuminen (8/17).

Avustajakoiran hyödyt

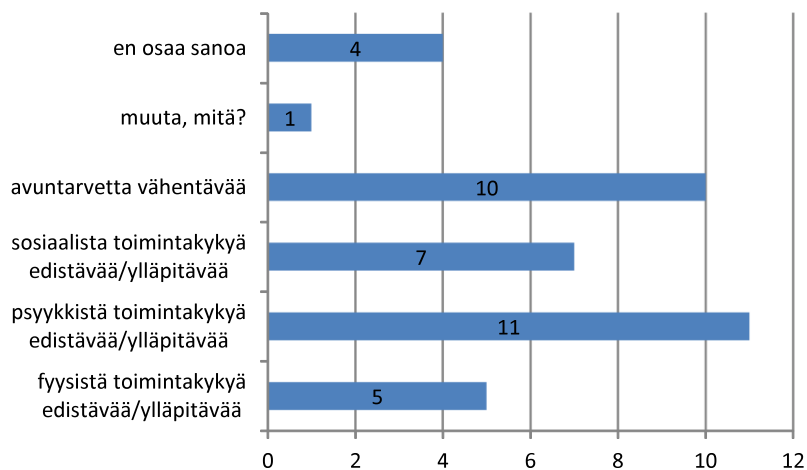
- Psykkistä toimintakykyä edistävää/ylläpitävää (11/17).
- Avuntarvetta vähentävää (10/17).
- Sosiaalista toimintakykyä edistävää/ylläpitävää (7/17).
- Fyysistä toimintakykyä edistävää/ylläpitävää (5/17).

Vastanneista enemmistö (n=12) oli sitä mieltä, että avustajakoirat luovutetaan itsestä huolehtimiseen ja kotielämän tukemiseen (n=12) sekä vapaa-ajan toimintoihin osallistumiseen (n=11). Noin puolet vastanneista (n=8) oli sitä mieltä, että avustajakoiria luovutetaan myös liikkumisen tukemiseen ja lähes puolet (n=9) oli sitä mieltä, että koiria luovutetaan opiskeluun ja työelämään osallistumiseen (n=8). Vastanneista neljä ei osannut ottaa kantaa asiaan. Neljässä sairaanhoitopiirissä tuotiin esille myös muita tarpeita. Näitä olivat elämänlaatu, henkinen hyvinvointi, sosiaalinen turva ja kodin ulkopuoliset aktiviteetit. Kysymykseen saattoi antaa useita vastauksia. (Kuvio 7).

Kuvio 7. Tarpeet, joihin avustajakoira luovutetaan (n=17).

Yli puolet (n=11) vastanneista oli sitä mieltä, että avustajakoirasta on psyykkistä toimintakykyä edistävää/ylläpitävää hyötyä. Vastaavasti hieman yli puolet (n=10) oli sitä mieltä, että avustajakoirasta on avuntarvetta vähentävää hyötyä sekä sosiaalista toimintakykyä (n=7) edistävää/ylläpitävää hyötyä. Fyysistä toimintakykyä edistävää/ylläpitävää hyötyä näki 5 vastannutta sairaanhoitopiiriä ja neljä ei osannut ottaa kantaa asiaan. Yhdessä sairaanhoitopiirissä avustajakoirien nähtiin myös lisäävän turvallisuuden tunnetta. Kysymykseen saattoi antaa useamman kuin yhden vastauksen. (Kuvio 8).

Kuvio 8. Sairaanhoitopiirien näkemykset avustajakoirien hyödyistä (n=17).

7.3.6 Opaskoirajärjestelmän toimivuus

Päätulokset

Sairaanhoitopiirien näkökulma opaskoirajärjestelmän toimivuudesta

- *Opaskoirajärjestelmä* (lääkinnällinen kuntoutus) on toimiva (8/17), ei (4/17), ei osaa sanoa (5/17).
- Toiminta on vakiintunutta ja sujuvaa.
- Shp vain rahoittaja, kuuluisi vammaispalveluun, sekava järjestelmä.

Sairaanhoitopiireiltä kysyttiin lisäksi näkemyksiä *opaskoirajärjestelmän* toimivuudesta. Lähes puolet (n=8) vastanneista piti nykyistä opaskoirien hankinta- ja luovutuskäytäntöä toimivana (Kuvio 9).

”Toiminta on vakiintunutta ja yhteistyö kohtalaisen sujuvaa Opaskoirakoulun ja muiden tahojen kanssa”

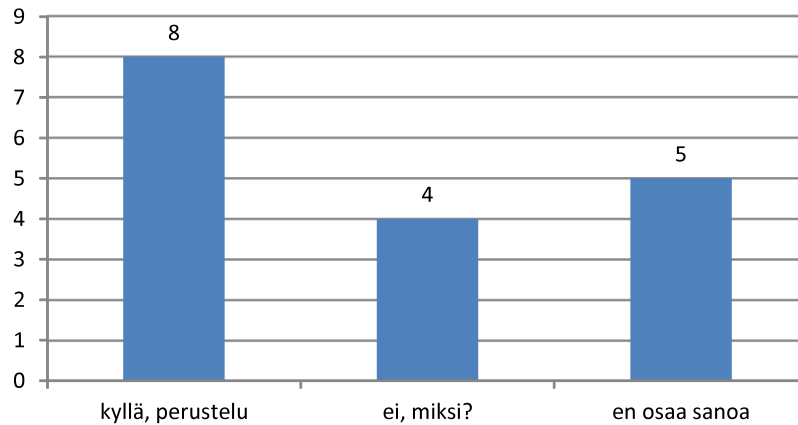
”Tarpeen arviointi selkeä, palvelut ja opaskoirat hankitaan opaskoirakoulusta”.

”Perusteet selkeät ja käytön seurantaan olemassa toimivat menetelmät”.

Neljä sairaanhoitopiiriä oli sitä mieltä, etteivät käytännöt toimineet. Sairaanhoitopiirit nähtiin pelkästään rahoittajina ja opaskoirien luovutuksen katsottiin soveltuvan paremmin vammaispalvelulain piiriin.

”Kuuluisi mielestämme vammaispalvelulain piiriin tai RAY:n rahoittamaksi. Terveystieteiden toimii tässä lähinnä maksajana, kuntoutusohjaaja hieman mukana prosessissa”.

Käytäntöjä kuvattiin myös kansallisesti sekaviksi ja yhdenmukaisia luovutusperusteita olisi toivottu. Yhdellä sairaanhoitopiirillä oli ollut ongelmia valituksi tulleen palveluntuottajan kanssa. Viisi sairaanhoitopiiriä ei osannut ottaa asiaan kantaa.

Kuvio 9. Sairaanhoidopiirien näkemys opaskoirajärjestelmän toimivuudesta (n=17).

7.3.7 Opaskoirayhdistyksen puheenjohtajan näkökulma opaskoirajärjestelmän toimivuudesta

Päätulokset

Opaskoirayhdistyksen näkökulma opaskoirajärjestelmän toimivuudesta

- Opaskoirajärjestelmä on pääosin toimiva.
- Sairaanhoidopiireillä ja koiria tuottavilla tahoilla on riittävästi arviointiosaamista.
- Uusien tuottajatahojen aloittamisen myötä pitkät jonotusajat ovat poistuneet (jonotusaika nykyisin noin 6 kk).
- Kilpailutus ei ole täysin ongelmaton; riskinä on, ettei koiria kouluteta riittävästi, eikä asiakkaiden neuvontaan ja ohjaukseen jää riittävästi aikaa.

Opaskoirayhdistyksen puheenjohtajan mukaan opaskoirien nykyiset luovutuskäytännöt toimivat pääosin hyvin. Sairaanhoidopiireillä ja koiria tuottavilla tahoilla nähtiin olevan riittävästi opaskoirien arviointiosaamista.

”Uskon, että ovat aika ammattitaitoisia tuolla sairaanhoidopiirissä havaitsemaan tarpeen ja luotan myös tuottajatahojen arviointiin niissä asioissa”.

Koulutuksen alkuvaiheessa koiria koulutettiin pelkästään Näkövammaisten keskusliiton toimesta. Tämä aiheutti ongelmia, koska sama taho toimi sekä palvelujen tuottajana että käyttäjien oikeuksien valvojana. Ristiriita palvelun tuottajan ja oikeuksien valvojan roolista on edelleen olemassa yhden tuottajan osalta, sillä Näkövammaisten Keskusliitto sekä tuottaa opaskoiria että valvoo kaikkien opaskoirankäyttäjien etuja.

Pitkät jonotusajat vaikeuttivat alkuvaiheessa koirien saamista. Uusien tuottajatahojen aloittamisen myötä pitkät jonotusajat ovat poistuneet ja uusille käyttäjille luovutettavien koirien määrä on kasvanut noin 25–30:een koiraan vuodessa.

”Meillähän oli tässä takavuosina niin että, 4 vuottakin vierähti siellä kun ensimmäistä opaskoiraa hait. Nythän odotusajat ovat lyhentyneet uusien tuottajien myötä. Että tavallaan jonot lähtivät purkautumaan, eikä tällä hetkellä ehkä enää kauheasti voida jonoista puhua, koska minulla on käsitys, että ensimmäistä koiraa odottava saa sen jo puolessa vuodessa. Opaskoirat kuuluvat hoitotakuun piiriin, jolloin se on se puoli vuotta. Ja se lähdetään laskemaan siitä, kun sairaanhoidopiirissä on tehty päätös, että opaskoira on oikea apuväline, eli kun tulee maksusitoumus”.

Kilpailutus ei kuitenkaan ole ollut täysin ongelmaton. Opaskoirayhdistyksen tietoon oli tullut joitakin koulutukseen liittyviä ongelmatilanteita. Puheenjohtaja näki kilpailutuksen riskeinä, ettei koiria kouluteta riittävästi, eikä asiakkaiden neuvontaan ja ohjaukseen jää riittävästi aikaa.

Opaskoirien luovutuskriteereitä on suunniteltu muutettavan joiltakin osin. Tätä yhdistyksen puheenjohtaja piti huolestuttavana. Ensimmäistä opaskoiraa hakeville on esimerkiksi suunniteltu 70 vuoden yläikärajaa ja tiettyä kilometrimäärää, jonka opaskoiraa hakevan tulisi pystyä kävelemään tietyssä ajassa, jotta nuori koira saisi tarvitsemansa liikunnan.

"meillä tiedetään ainakin yhdestä käyttäjästä, joka oli pyörätuolissa, kun hän sai opaskoiran. Koiran avulla hän nousi pyörätuolista ja kävelee tänä päivänä. Ja silloin vuonna 2000, kun minä sain ensimmäisen opaskoiran, niin kurssillani oli kaveri, joka käveli katkokävelyä ja hänelle sanottiin, että hän saa koiran, jos hän pystyy kävelemään postilaatikolle ja takaisin"

8 Yhteenveto

Tässä yhteenvedossa tarkastellaan avustajakoirajärjestelmän nykytilannetta, ongelmia ja kehittämistarpeita järjestöjen, asiakkaiden ja sairaanhoitopiirien näkökulmasta.

Avustajakoirajärjestelmän ongelmat ja kehittämistarpeet

Invalidiliiton ja Avustajakoirayhdistyksen edustajien näkökulmasta nykyisen järjestelmän suurimpana ongelmana on, ettei Raha-automaattiyhdistyksen rahoitus riitä kattamaan toiminnan jatkuvuutta eikä koiria pystytä hankkimaan tarpeisiin nähden riittävästi. Avustajakoiria tulisi kouluttaa nykyistä enemmän, jotta pitkiksi muodostuneet jonot saataisiin purettua ja koiran hakijat saisivat tarvitsemansa avun. Avustajakoiria on käytössä noin 65 kappaletta. Koiraa jonottaa tällä hetkellä 40 henkilöä ja vuonna 2013 koiria luovutettiin yhteensä viisi kappaletta. Jotta toiminnalla pystyttäisiin vastaamaan avustajakoiratarpeeseen, tulisi Invalidiliiton mielestä luovutettavien koirien määrä vähintään kaksinkertaistaa. Invalidiliiton laskelmissa kymmenen koiran vuosikustannukset (ml. henkilöstö- ja koirien ylläpitokustannukset), olisivat varovasti arvioiden hieman yli 300 000 euroa.

Toiseksi ongelmaksi Invalidiliitto ja Avustajakoirayhdistys nimesivät vamma ryhmien välillä vallitsevan epätasa-arvon. Järjestöt esittivät, että avustajakoiratoiminta tulisi yhdenvertaistaa näkövammaisten opaskoira toiminnan kanssa. *Opaskoirat* myönnetään sairaanhoitopiireistä lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineinä ja niiden käyttäjät saavat kuukausittaista tukea koiran käyttökustannuksiin.

Avustajakoiran käyttäjien näkökulmasta suurimmat ongelmat liittyivät epävarmuuteen uuden koiran saamisesta, pitkiin jonotusaikoihin sekä pienituloisille suuriksi muodostuviin koiran ylläpitokustannuksiin.

Sairaanhoitopiirien näkökulmasta nykyinen keskitetty avustajakoirajärjestelmä oli toimiva, mutta osan mielestä myös vamma ryhmiä epätasa-arvoistava.

Järjestämisvastuun muutosehdotukset

Invalidiliiton edustajat pitivät sairaanhoitopiirejä parhaana järjestämistahona avustajakoirille. Heidän näkökulmastaan nykyinen opaskoira järjestelmä olisi toimiva tapa avustajakoira toiminnan järjestämiseen. Opaskoirat luovutetaan terveydenhuollosta lääkinnällisenä kuntoutuksena.

Avustajakoirayhdistyksen puheenjohtajan ja asiakkaiden näkökulmasta tärkeintä olisi turvata koirien rahoitus ja luovutus, olipa järjestämistaho mikä tahansa. Valtakunnallista keskitettyä järjestämistapaa pidettiin toimivana järjestämistapana. Invalidiliitto ei nähnyt järjestämisvastuun siirtoa vammais palvelulle hyvänä vaihtoehtona, koska kuntien erilaisten käytäntöjen uskottiin heikentävän avustajakoirien luovuttamista ja eriarvoistavan eri kunnissa asuvia avustajakoirien hakijoita.

Avustajakoiran roolia arvioitaessa osa haastatelluista kuvasi avustajakoira apuvälineen kaltaiseksi, osa taas apuvälineen ja henkilökohtaisen avustajan välimuodoksi.

Sairaanhoitopiireistä enemmistö oli sitä mieltä, että nykyinen taho olisi paras avustajakoira toiminnan järjestämiseen. Nykyistä keskitettyä järjestelmää ja kertynyttä osaamista pidettiin toimivana.

Valtaosa sairaanhoitopiirien vastaajista oli sitä mieltä, ettei nykyinen lääkinnällisen kuntoutuksen järjestelmä mahdollista avustajakoirien luovuttamista eikä luovutus lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineinä olisi tulevaisuudessakaan perusteltua. Kielteistä kantaa perusteltiin sillä, etteivät avustajakoirat kuulu lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineisiin, eivätkä ne sovellu apuväline palveluprosessiin. Sairaanhoitopiireillä ei nähty olevan riittävästi resursseja, tarvittavaa asiantuntemusta tai yhtenäisiä linjauksia.

Useat (n=8) sairaanhoitopiirit arvioivat opaskoira järjestelmän toimivaksi, mutta järjestelmää ei nähty kaikilta osin toimivana. Neljä sairaanhoitopiiriä oli sitä mieltä, etteivät käytännöt toimineet, käytäntöjä kuvattiin kansallisesti sekaviksi ja epäyhdenmukaisiksi. Loput viisi sairaanhoitopiiriä ei osannut ottaa kantaa asiaan.

Sairaanhoitopiirit katsoivat avustajakoirien korvaavan enemmänkin henkilökohtaista avustajaa ja soveltuvan paremmin vammaispalvelujen vastuulle, tuleville sote-alueille tai toiminta tulisi järjestää jotenkin muuten keskitetysti. Toiminta ehdotettiin rahoitettavan joko vammaispalveluista tai RAY:n toiminta-avustuksella. Vammaispalveluilla katsottiin olevan enemmän avustajakoirien arvioinnissa tarvittavaa osaamista kuin terveydenhuollolla. Keskittämistä perusteltiin nykyisen keskitetyn järjestelmän toimivuudella ja avustajakoira-arviointien vähäisellä määrällä. Vaikka sairaanhoitopiirien kanta avustajakoira-toiminnan siirtämisestä terveydenhuoltoon oli pääosin kielteinen, nähtiin nykyjärjestelmä vammaryhmien näkökulmasta epätasa-arvoisena.

Muutoksen edellyttämät toimenpiteet

Järjestöjen ja sairaanhoitopiirien mielestä Invalidiliiton tai muun vastaavan ulkopuolisen tahon rooli nähtiin jatkossakin keskeisenä osana arviointiprosessia. Invalidiliiton mukaan, järjestelmän siirto edellyttäisi muun muassa sairaanhoitopiirien työntekijöiden kouluttamista ja avustajakoira-toiminnan resurssien lisäämistä. Hakukriteereistä ja menettelytavoista tulisi laatia yhtenäiset ohjeet ja koirien koulutuksen laadunvalvonnasta ja systemaattisesta käytön seurannasta tulisi jatkossakin huolehtia. Palveluprosessissa useamman kuin yhden koiria kouluttavan tahon kilpailuttaminen nähtiin järkevänä.

Sairaanhoitopiirien vastausten mukaan järjestelmän mahdollinen siirtäminen sairaanhoitopiireille, edellyttäisi järjestelmän keskittämistä, uuteen palvelujärjestelmään sovittamista ja toimintalinjausten luomista. Sairaanhoitopiireihin tarvittaisiin rahoitusta, osaamista ja henkilöresursseja. Koko järjestelmä tulisi luoda alusta asti. Avustajakoirien luovuttamisen nähtiin edellyttävän laajaa arviota – laajempaa kuin *opaskoirien*. Tämä edellyttäisi yhtenäisten valtakunnallisten luovutusperusteiden kirjaamista. Luovutusperusteiden tulisi perustua mitattavissa oleviin toimintakyvyn ja avuntarpeen muutoksiin ja niiden tulisi ohjata tarpeen arviointia ja luovutusta yhtenäisiksi. Myös avustajakoiran roolista apuvälineenä toivottiin käytävän laajempaa keskustelua.

Keskittämiskäytännössä pitäisi pohtia myös, tulisiko muiden palvelukoirien, kuten esimerkiksi kuulo-, hypo- ja epilepsia-koirien luovutusta keskittää.

Luovutuskriteerit ja hyödyt

Invalidiliiton mukaan avustajakoiraa hakevan tulee olla fyysisesti toimintarajoitteinen henkilö, jolla on pysyvä tai pitkäaikainen toimintakyvyn rajoittuneisuus. Toimintarajoitteisuuden toteamisen edellytyksenä on lääkärintodistus ja kuntoutussuunnitelma. Avustajakoiran ja *opaskoiran* luovutuksen perusteissa on paljon yhteneväisyyksiä.

Opaskoirien luovutuksen perusteena on lääketieteellisin perustein todettu sairaus, vamma tai kehitysviivästymä, joka heikentää potilaan toimintakykyä ja vaikeuttaa hänen itsenäistä selviytymistään. Opaskoiran tulee edistää potilaan kuntoutumista, tukea, ylläpitää tai parantaa toimintakykyä jokapäiväisissä toiminnoissa tai ehkäistä toimintakyvyn heikentymistä.

Myös avustajakoiran luovutuksessa edellytetään, että koira parantaa ja ylläpitää käyttäjän fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista toimintakykyä sekä edistää ja tukee itsenäistä suoriutumista päivittäisissä toiminnoissa. Avustajakoiran käyttäjän täytyy myös pystyä itsenäisesti huolehtimaan koiran hyvinvoinnista, sitoutua koiran ottaessaan ylläpitämään sen osaamistasoa ja osallistua järjestettäviin seurantoihin.

Avustajakoirien luovutuskriteereitä voidaan arvioida myös tarve- ja hyötynäkökohdista. Vaikka varsinaisia pitkäkestoisia seurantatutkimuksia ei vielä ole ja tutkimuksissa käytetyt otokset ovat pieniä, on avustajakoiran käyttäjien todettu hyötynäkökohdista elämän eri osa-alueilla. Tämän selvityksen järjestö- ja asiakashaastattelussa tuli esille vastaavanlaisia hyötyjä kuin arvioiduissa tutkimuksissa. Esitetyt hyödyt osoittivat, että koiria on luovutettu niitä vastaaviin tarpeisiin. Avustajakoiran tarve vaihteli koiran käyttäjän sairaudesta, vammasta ja elämäntilanteesta riippuen. Pääasiassa koiraa haettiin avustamaan päivittäisistä toiminnoista selviytymisessä, osallistumisessa ja liikkumisen tukemisessa. Päivittäisistä toiminnoista selviytymisen lisäksi avustajakoirien todettiin vaikuttavan myönteisesti asiakkaiden fyysiseen terveyteen ja toimintakykyyn, psyykkiseen hyvinvointiin ja sosiaaliseen osallistumiseen.

Yksi keskeisistä avustajakoiran luovutuskriteereistä on asiakkaan kyky huolehtia itsenäisesti koirasta ja sen taitotasosta. Koiraa tulee voida ulkoiluttaa ja sen taitoja ylläpitää. Asiakashaastatteluisissa tuli esille, että pelkästään koiran saaminen edellytti asiakkaan kokonaisvaltaista kuntoutumista. Käyttäjät muun muassa ulkoilivat ilman koiraa toimivia liikuntarajoitteisia enemmän ja olivat itsenäisempiä ja riippumattomampia. Avustajakoira ei korvannut kokonaan henkilökohtaista avustajaa, mutta se vähensi avuntarvetta, lisäsi turvallisuuden tunnetta ja paransi kokonaisvaltaisesti elämänlaatua. Ulkoillessa ja liikkuesssa koiran käyttäjät tapasivat ihmisiä ja loivat uusia sosiaalisia suhteita, mikä vaikutti myös käyttäjien itsetuntoon. Avustajakoiran myötä asiakkaat pystyivät myös osallistumaan itsenäisemmin harrastuksiin ja esimerkiksi opiskeluun.

Koirasta todettiin myös olevan terveyshyötyjä. Konkreettisenä esimerkkinä terveyshyödyistä tuotiin esille vammautuneen henkilön liikkumisen myötä kasvanut keuhkokapasiteetti sekä kyky liikkua koiran kanssa pidempiä matkoja vaihtelevissa ja jopa esteellisissä maastoissa. Koiralla todettiin olevan myös stressiä vähentävä ja mielihyvää tuottava vaikutus. Avustajakoirista ei myöskään todettu olevan joitakin yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta haittaa käyttäjilleen.

Sairaanhoitopiirien näkökulma avustajakoirien tarpeesta vastasi pitkälti järjestöedustajien- ja asiakkaiden esille tuomia tarpeita. Sairaanhoitopiirit näkivät, että avustajakoirat luovutetaan pääasiassa itsestä huolehtimiseen, kotielämän tukemiseen ja vapaa-ajan toimintoihin osallistumiseen. Lähes puolet vastanneista oli sitä mieltä, että koirat luovutetaan myös liikkumisen tukemiseen ja lähes yhtä moni opiskeluun ja työelämään osallistumiseen. Muita ilmoitettuja tarpeita olivat elämänlaatu, henkinen hyvinvointi, ja sosiaalinen turva. Sen sijaan avustajakoirien hyödyissä painottuivat psyykkiseen toimintakykyyn ja avuntarpeeseen liittyvät näkökulmat. Avustajakoirista nähtiin olevan eniten hyötyä psyykkisen toimintakyvyn edistämässä ja ylläpitämisessä sekä avuntarpeen vähenemisessä. Lähes puolet oli sitä mieltä, että avustajakoirasta oli käyttäjälle myös sosiaalista hyötyä ja viisi vastannutta näki avustajakoiran vaikuttavan myös fyysiseen toimintakykyyn.

9 Kehittämisehdotukset

Ehdotamme, että avustajakoira järjestelmä siirretään RAY-rahoituksesta julkisen sote-rahoituksen piiriin. Näin voitaisiin taata tarvittavat avustajakoira palvelut jatkossa ja vamma ryhmien välinen eriarvoisuus avustajakoirien ja opaskoirien käyttäjien välillä poistuisi. Järjestämisvastuun siirto nostaisi kuntien kustannuksia valtakunnan tasolla aluksi noin 170 000 euroa vuodessa. Muutaman vuoden kuluttua avustajakoira luovutusten määrän kaksinkertaistuttua lähemmäs tarvetta vastaavaksi vuosikustannukset olisivat koiran käyttäjien ylläpito- ja nykyiset hallintokustannukset huomioiden reilut 300 000 euroa vuodessa.

Ehdotuksenamme on, että avustajakoira koskeva päätöksenteko ja luovutus tapahtuisivat yhdestä valtakunnallisesti keskitetystä apuväline- tai toimintakykykeskuksesta. Keskus voisi olla yhden tulevan sote-alueen vastuulla. Keskuksessa olisi avustajakoira arvioinnissa tarvittavaa osaamista, palvelut olisi saatavilla yhdenvertaisesti yhtenäisin luovutuskriteerein ja siellä tehtäisiin tiivistä yhteistyötä terveydenhuollon ja vammais palvelujen välillä. Koska avustajakoira luovutetaan tällä hetkellä noin 5 kappaletta vuodessa ja jatkossa vuosittainen luovutustarve tulisi olemaan vähintään kaksinkertainen, ei ole järkevää hajottaa toimintaa usealle eri sote-alueelle. Järjestöjen laskelmien mukaan vasta noin 20–30 koiran vuosittainen luovutus vastaisi olemassa olevaa tarvetta, mutta tähänkin määrään keskitetty ratkaisu olisi sopiva.

Avustajakoira palvelu voitaisiin korvata vammais palvelulain nojalla. Palvelutarpeen arviointia koskevan osaamisen näkökulmasta avustajakoira luovutus näyttäisi soveltuvan vammais palveluille. Vammais palvelulaki on juuri muutoksessa ja uuteen lakiin tultaneen ehdottamaan vammais palvelun ja terveydenhuollon apuväline- ja asunnonmuutostyö palvelujen keskittämistä apuväline- ja toimintakykykeskuksiin sote palveluiden tuottaja-alueille. Avustajakoira toiminta voitaisiin keskittää yhden tällaisen keskuksen toiminnaksi. Ehdotuksessa avustajakoira luovutetaan vammais palvelulain mukaan taloudellisenä tukena. Koiran hankinta- ja koulutuskulut korvattaisiin kokonaisuudessaan siten, että hankintakuluihin sisältyisi myös koiran vakuuttaminen (sairauskulu vakuutus). Koiran käyttöön liittyvät muut kulut (esim. ruoka) korvattaisiin Kelan kautta vammaistukena.

Selvityksen tulokset osoittivat, että avustajakoira on kokonaisvaltaisesti hyötyä niiden käyttäjille. Koirat suoriutuvat niille tarkoitetuista tehtävistä ja ne vastaavat odotetusti käyttäjiensä tarpeisiin. Avustajakoira koulutus on korkeatasoista eikä koirien käytölle näyttäisi olevan vasta-aiheita. Vaikka avustajakoira tehtävät ja hyödyt olivat moninaisia, liittyivät keskeisimmät tarpeet ja tehtävät päivittäisistä toiminnoista selviytymiseen, itsenäisyyden ja osallistumisen lisääntymiseen sekä liikkumisen tukemiseen.

Avustajakoira on verrattu opaskoiraan ja palvelujen keskittämisen ja yhtenäistämisen näkökulmasta tulisikin tarkastella, voitaisiinko myös opaskoira siirtää vammais palvelulain mukaan korvattavaksi palveluksi pois lääkinnällisestä kuntoutuksesta. Opaskoira luovutus voisi tapahtua jatkossa sote-alueille perustettavista apuväline- ja toimintakykykeskuksista.

Vammais palveluihin siirtämisen odotettuina hyötyinä olisi, että sekä avustaja- että opaskoira käyttäjien oikeusturva ja eri vamma ryhmien välinen yhdenvertaisuus vahvistuisivat. Tässä selvityksessä ei kysytty vammais palvelun ammattilaisten näkökulmia avustajakoira järjestelmästä. Mahdolliset palvelun siirtämistä koskevat riskit saattaisivat liittyä vammais palvelun kokonaiskustannusten kasvuun ja tarvittavan osaamisen puuttumiseen. Vammaislainsäädännön kokonaisuudistukseen ja sote-uudistukseen liittyvät muutokset saattavat toteutuessaan kuitenkin tasapainottaa myös vammais palveluille mahdollisesta siirrosta koituvia, mutta kokonaisuuden kannalta melko pieniä kustannuksia. Kokonaisuudessaan avustajakoira järjestelmän muutoksessa tulisi huomioida myös meneillään oleva sote-uudistus ja sen edellyttämät toimenpiteet.

Toiminnan yhdenmukaisuuden, keskittämisen ja taloudellisen kannattavuuden näkökulmasta tulisi ehdotuksia arvioitaessa myös pohtia muiden palvelukoira asemaa ja mahdollista luovuttamista yhdestä keskitetystä paikasta. Arvioinnissa voitaisiin hyödyntää myös Ruotsissa loppuvuodesta 2014 valmistuvan palvelukoira koskevan selvityksen tuloksia (Hjelmedelsinstitutet 2014).

Avustajakoira järjestelmän muutosehdotus

Järjestäminen

- Avustajakoira palvelu tulee osaksi vammais palvelulakia. Koiran hankinta- ja koulutuskulut korvataan kokonaan. Koiran hankintakuluihin sisältyy myös koiran vakuuttaminen (sairauskuluvakuutus).
- Koiran käyttöön liittyvät muut kulut (esim. ruoka) korvataan Kelan kautta vammaistukena.
- Avustajakoiria koskeva päätöksenteko tapahtuu sote-alueilla.
- Avustajakoirat luovutetaan valtakunnallisesti keskitetystä apuväline- ja toimintakykykeskuksesta.
- Samalla tulisi harkita opaskoira toiminnan siirtämistä vammais palvelulakiin lääkinnällisestä kuntoutuksesta. Opaskoira luovutus voisi tapahtua keskitetysti sote-alueilta.

Odotetut hyödyt

- Julkinen rahoitus takaa palvelujen jatkuvuuden. Vammaisryhmien välinen yhdenvertaisuus vahvistuu ja oikeusturva paranee.

Mahdolliset riskit

- Vammais palvelussa ei välttämättä ole tarvittavaa osaamista. Vammais palvelun kustannukset kasvavat.

Toimeenpanokäytännöt

- Tehdään tarvittavat muutokset vammais palvelulakiin.
- Hyödynnetään olemassa olevia hyviä käytäntöjä keskitettyjen prosessien suunnittelussa ja toteutuksessa.
- Panostetaan ammattilaisten osaamiseen (toimintakyvyn arviointi) ja täydennyskoulutukseen sekä uudistuvista prosesseista tiedottamiseen.
- Lainsäädännön tueksi laaditaan yhtenäiset valtakunnalliset ohjeet yhdenmukaisiin käytäntöihin ja luovutuskriteereihin.

Lähteet

- Allen K. & Blascovich J. (1996). The Value of Service Dogs for People With Severe Ambulatory Disabilities *JAMA*, vol 275.
- Akiyama H., Holtzman J. & Britz W. (1986). Pet ownership and health status during bereavement. *Omega*, 17, 187–193.
- Anderson W. P., Reid C. M. & Jennings G. L. (1992). Pet ownership and risk factors for cardiovascular disease. *Medical Journals of Australia*, 157, 298–301.
- Avustajakoira yhdistys ry. (2014). <http://www.avustajakoira.fi/5>. [Viitattu 29.8.2014].
- Axxell Utbildning Ab (2014). www.axxell.fi. [Viitattu 20.8.2014]
- Bauman A.E., Russell S.J., Furber S.E., ym. (2001). The epidemiology of dog walking: an unmet need for human and canine health. *Med J Aust*, 175, 632–4.
- Braun C., Strangler T., Narveson J. & Pettingell S. (2009). Animal-assisted therapy as a pain relief intervention for children. *Complementary Therapies in Clinical Practice* 15, 105–109.
- Collins D.M., Fitzgerald S.G., Sachs-Ericsson N., Scherer M., Cooper R.A., Boninger M.L. (2006). Psychosocial wellbeing and community participation of service dog partners. *Disability and Rehabilitation Assistive Technology* 1, 41–48.
- Crowe T.K., Perea-Burns S., Sedillo J.S., Hendrix I.C., Winkle M. & Deitz J. (2014). Effects of Partnerships Between people With Mobility Challenges and Service Dogs. *American Journal of Occupational Therapy*. 68 (2), 194–202.
- Cutt H., Giles-Corti B., Knuiaman M., Timperio A., Bull F. (2008). Understanding dog owners increased levels of physical activity: results from RESIDE. *AM J. Public Health* 98, 66–69.
- Davies B., Nattrass K., O'Brien S., Patronek G. & MacCollin M. (2004). Assistance dog placement in the pediatric population: Benefits, risks, and recommendations for future application. *Anthrozoos*, 17, 130–145.
- Eddy J, Hart L.A., Boltz, R.P. (1988). The Effects of Service Dogs on Social Acknowledgments of People in Wheelchairs. *Journal of Psychology*, 122, 39–45.
- Eksote (2014). Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden APUVA-palveluopas. <http://www.eksote.fi/Fi/Terveyspalvelut/Kuntoutusjaapuvalineet/Apuvalineet/Sivut/default.aspx>. [Viitattu 14.11.2014].
- Fairman S.k & Huebner R.A. (2000). Service dogs: A compensatory resource to improve function. *Occupational Therapy in Health Care*, 13, 41–52.
- Friedmann E. & Son H. (2009) The Human-Companion Animal Bond: How Humans Benefit *Vet Clin Small Anim* (39), 293–326.
- Gagnon D., Blanchet M., Martin-Lemyone V., Vincents C., Routhier F. & Corriveau H. (2013). Using mobility assistance dog reduces upper limb effort during manual wheelchair ramp ascent in an individual with spinal cord injury. *The Journal of Spinal Cord Medicine*, 36 (6), 700–706.
- Haanpää T. (2012). Avustajakoiran vaikutus fyysisesti toimintarajoitteisen hyvinvointiin. Opinnäytetyö. Tampereen ammattikorkeakoulu.
- Hart L. A., Hart B. L. & Bergin B. (1987). Socializing effects of service dogs for people with disabilities. *Anthrozoos*, (1), 41–44.
- Headey B. (1999). Health benefits and health costs savings due to pets: Preliminary estimates from an Australian national survey. *Social Indicators Research*, 47, 233–243.
- Hjälpmiddelsinstitutet (2014). Toim. Gorder L. Service- och signalhundar. Slutredovisning av utbildnings- och informationsinsatser inom försöksverksamhet.
- Hubert G., Tousignant M., Routhier F., Corriveau H. & Champagne N. (2013). Effect of service dogs on manual wheelchair users with spinal cord injury: A pilot study. *JRRD* 2013, 3, 341–350.
- HUS (2014). Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin ohjeistukset opaskoirien luovutuksesta.
- Hätinen P. (2014). Henkilökohtainen tiedonanto 26.6.2014.
- Hytönen P. & Ilves J. (2013). Apuna aputassu. Integroitu systemaattinen kirjallisuuskatsaus avustajakoiran merkityksestä käyttäjän fyysiselle toimintakyvylle. Opinnäytetyö. Laurea ammattikorkeakoulu.
- Hovi J. (2013). Koira ihmisen apuna. Liikuntavammaisten ihmisten kokemuksia avustajakoirista. Pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Invalidiliitto ry. (2014). <http://www.invalidiliitto.fi/portal/fi/toiminta/avustajakoirat/>. [Viitattu 20.8.2014].
- Invalidiliitto ry, Avustajakoira – Assistenthund ry (2012). Avustajakoira – apuna elämässä. Esite ja DVD-julkaisu.
- Invalidiliitto ry. (2014) Avustajakoirahakemus. http://www.invalidiliitto.fi/files/attachments/avustajakoirat/avustajakoiran_hakulomake_15.2.2012_v3.pdf. [Viitattu 25.11.2014].
- Katcher A. H. (1985). Physiologic and behavioural responses to companion animals: The veterinary clinics of North America: *Small Animal Practice*, 15, 403–410.
- Katcher A. H., Friedmann E., Beck A. M. & Lynch J. (1983). Looking, talking, and blood pressure: The physiological consequences of interaction with the living environment. In A. H. Katcher & A.
- Kemppi A. (2014). Henkilökohtainen tiedonanto. Invalidiliitto ry. Kenneliitto (2014). <http://www.kenneliitto.fi/koirat/hyotykoirat/henkilokohtaiset-hyotykoirat/kuulo-ja-tukikoirat>. [Viitattu 24.11.2014].
- Kihlström-Lehtonen H. (2009). Minä ja koirani. Koiran vaikutus toiminnalliseen hyvinvointiin. Pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Khelia I., Martin M. & Adam S. (2007). Mobility assistance dogs for mobility-impaired people. AETMIS raportti. Englanninkielinen tiivistelmä. <http://www.aetmis.gouv.qc.ca/site/download.php?f=fce38bf209a150f9d470d651569967a3>. [Viitattu 12.9.2014].

- Koljonen R. (2014). Henkilökohtainen tiedonanto. Opaskoirayhdistys ry.
- Lane D. R., McNicholas J. & Collis G. M. (1998). Dogs for the disabled: benefits for the recipient and welfare of the dog. *Applied Animal Behavior Science*, 59, 49–60.
- Laurinkari J. & Pelkonen K. (2001). Avustajakoiran vaikutus vammaisen ajankäyttöön, sosiaaliin suhteisiin ja ulkopuolisen avun käyttöön. Avustajakoiratoiminnan selvitysryhmä.
- Malin J. Häntä heiluttaa asiantuntijaa (2013). Avustajakoira lääkinnällisen kuntoutuksen apuväline. Opinnäytetyö. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Ng P.W., James M.A., McDonald C. (2000). Service dogs for disabled children: effects on level of independence and quality of life. The Howard H. Steel Conference on Pediatric Spinal Cord Injury, Rancho Mirage, California, December 3-5, 1999. *Topics in Spinal Cord Injury rehabilitation* 6: 96-104.
- Opaskoirakoulu. (2014).<http://opaskoirakoulu.fi/>. [Viitattu 13.11.2014].
- Patronek G.J., Glickman L.T. (1993). Pet ownership protects against the risks and consequences of coronary heart disease. *Med. Hypotheses*. 40, 245-249.
- Rabschutz L. (2007). The effect of partnering with an assistance dog on self-esteem and social connectedness among persons with disabilities. Väitöskirja. University of Connecticut, 2007, 146 s. USA
- Raina P., Waltner-Toews D., Bonnett B., Woodward C. & Abernathy T. (1999). Influence of companion animals on the physical and psychological health of older people: an analysis of a one-year longitudinal study. *Journal of American Geriatric Society*, 47,323-9.
- Rintala D., Matamoros R. & Seitz L.L. (2008). Effects of assistance dog on persons with mobility of hearing impairments: A pilot study. *Journal of Rehabilitation and Research and Development* 45,489-504.
- Rintala D.H., Sachs-Ericsson N., Hart K.A. (2002). The effect of service dogs on the lives of persons with mobility impairments: A pre-post study design. *SCI Psychosoc Process*. 15(2): 65, 70–82.
- Sachs-Ericsson N., Hansen N.K. & Fitzgerald S. (2002). Benefits of Assistance Dogs: A Review. *Rehabilitation Psychology* 2002, 3, 251-277.
- SATSY ry. (2014). <http://www.sathy.fi/terapiakoira.html>. [Viitattu 24.11.2014].
- Shintani M. (2010). The effect of service dogs on the improvement of health-related quality of life. *Acta Medica Okayama*, 64, 109-113.
- Siegel J. M. (1990). Stressful life events and use of physician services among the elderly: The moderating role of pet ownership. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 1081–1086.
- Sosiaali- ja terveysministeriön asetus lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksesta. (1363/2011). <http://www.finlex.fi/fi/laki/smur/2011/20111363> [Viitattu 25.11.2014].
- STM (2011). Sosiaali- ja terveysministeriön asetus lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksesta. Muistio 19.12.2011.
- STM (2009). Avustajakoirat lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiksi. Muistio 3.9.2009.
- Terveydenhuoltolaki (30.12.2010/1326). <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=terveydenhuoltolaki>. [Viitattu 25.11.2014].
- Tiira K. Yhteenveto avustajakoirien hyödyistä. Avustajakoirayhdistys ry. 2009.
- Tuomi J. & Sarajarvi A. (2009). Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Tammi. Helsinki.
- Valentine D. P., Kiddoo M. & LaFleur B. (1993). Psychosocial implications of service dog ownership for people who have mobility or hearing impairments. *Social Work in Health Care*, 19, 109–125.
- Winkle M., Crowe T.K., & Hendrix I. (2011). Service Dogs and people with Physical Disabilities Partnerships: A Systematic Review. *Occup. Ther. Int.* 54–66.
- Vincent C., Gagnon D., Routhier F., Leblond J., Bouchier P., Blanchet M., Lemoyne M.V. (2013). Service dogs in the province of Quebec: Sociodemographic profile of users and the dogs' impact on functional ability. *Disability and Rehabilitation. Assistive Technology*. Early Online 1-9.

Liitteet

Liite 1. Haastattelurunko

Järjestöt

Tausta

Kerro taustastasi avustajakoiraominnassa.

Avustajakoira järjestelmän nykytila ja kehittämistarpeet

Milloin avustajakoira järjestelmä käynnistyi Suomessa?

Kerro avustajakoira järjestelmän nykytilasta.

Minkälaisia ongelmia ja kehittämistarpeita nykyjärjestelmään liittyy?

Avustajakoira palveluprosessi

Kerro avustajakoira palveluprosessista.

Miten **tarpeen arviointi** nykyisessä avustajakoira järjestelmässä toteutuu?

Miten avustajakoira **valinta** nykyisessä avustajakoira järjestelmässä toteutuu?

Miten **avustajakoiraan liittyvä päätös** nykyisessä avustajakoira järjestelmässä tehdään?

Miten **avustajakoira hankinta** nykyisessä avustajakoira järjestelmässä toteutuu?

Miten **avustajakoira luovutus ja käytön opetus** nykyisessä avustajakoira järjestelmässä toteutuu?

Miten **avustajakoira käytön seuranta** nykyisessä avustajakoira järjestelmässä toteutuu?

Miten **avustajakoira huolto ja korjaus** nykyisessä avustajakoira järjestelmässä toteutuvat?

Miten **avustajakoira palautus** nykyisessä avustajakoira järjestelmässä toteutuu?

Minkälaisia hyviä käytäntöjä ja kehittämistarpeita palveluprosessin eri vaiheisiin liittyy?

Järjestämisvastuu tulevaisuudessa

Mikä olisi paras järjestämistaho tulevaisuudessa?

Avustajakoira tehtävät ja hyödyt

Minkälaisiin tarpeisiin avustajakoira luovutetaan?

Mitkä ovat avustajakoira luovutuskriteerit?

Minkälaista hyötyä avustajakoira on käyttäjälle?

Miten kuvailisitte avustajakoira ja henkilökohtaisen avustajan rooleja?

Millaisia esteitä mielestäsi avustajakoira käyttö mahdollisesti asettaa yksilön päivittäisiin toimiin? Milloin avustajakoira ei ole hyötyä käyttäjälleen?

Miten ulkopuoliset suhtautuvat avustajakoiraan?

Tausta

Kerro taustastasi opaskoiratoiminnassa.

Opaskoirajärjestelmän nykytila ja kehittämistarpeet

Milloin opaskoirajärjestelmä käynnistyi Suomessa?

Kerro opaskoirajärjestelmän nykytilasta.

Minkälaisia ongelmia ja kehittämistarpeita nykyjärjestelmään liittyy?

Opaskoirapalveluprosessi

Kerro opaskoirien palveluprosessista.

Miten **tarpeen arviointi** nykyisessä avustajakoiraajärjestelmässä toteutuu?

Miten opaskoiran **valinta** nykyisessä avustajakoiraajärjestelmässä toteutuu?

Miten **opaskoiraan liittyvä päätös** nykyisessä avustajakoiraajärjestelmässä tehdään?

Miten **opaskoiran hankinta** nykyisessä avustajakoiraajärjestelmässä toteutuu?

Miten **opaskoiran luovutus ja käytön opetus** nykyisessä avustajakoiraajärjestelmässä toteutuu?

Miten **opaskoiran käytön seuranta** nykyisessä avustajakoiraajärjestelmässä toteutuu?

Miten **opaskoiran huolto ja korjaus** nykyisessä avustajakoiraajärjestelmässä toteutuvat?

Miten **opaskoiran palautus** nykyisessä avustajakoiraajärjestelmässä toteutuu?

Minkälaisia hyviä käytäntöjä ja kehittämistarpeita palveluprosessin eri vaiheisiin liittyy?

Taustatiedot

Kuinka kauan olette olleet avustajakoiran käyttäjänä?
Onko kyseessä ensimmäinen koira?
Ikä, sukupuoli
Elämäntilanne/Perhetilanne
Työssäkäynti/opiskelu/kansalaiselämä
Harrastukset
Asuminen/asumismuoto/alue
Muiden apuvälineiden käyttö
Kuinka kauan olette olleet apuvälineen käyttäjänä?
Julkisen liikenteen käyttö
Kuljetuspalvelun/oman auton käyttö

Avustajakoiran tarve ja hyödyt

Minkä takia haitte avustajakoira?
Kuka havaitsi avustajakoiratarpeen?
Minkälaisia tehtäviä koiralla/koirilla on?
Kuinka paljon käytätte koira?
Minkälaisena näette koiran roolin?
Minkälaista hyötyä avustajakoirasta on?

Avustajakoira avuntarve

Onko käytössäsi henkilökohtaista avustajaa?
Missä toimissa henkilökohtainen avustaja auttaa ja missä avustajakoira?
Kuinka paljon avustajakoira korvaa henkilökohtaista apua?
Onko henkilökohtaisen avustajan tuntimäärää/työssäoloaikaa pystytty vähentämään koiran avulla?

Odotusten täytyminen

Minkälaisia odotuksia teillä oli ennen avustajakoiran saamista ja miten odotukset ovat täyttyneet avustajakoiran käyttöönoton jälkeen?
Minkälaista toimintaa (mitä aikaisemmin ei ole voinut tehdä) koira mahdollistaa?

Käytön rajoitteet

Milloin avustajakoirasta ei ole hyötyä käyttäjälle?

Koiran ylläpito

Mitä avustajakoiran ylläpito edellyttää?

Avustajakoirapalveluprosessi

Mikä olisi paras taho avustajakoiratoiminnan järjestäjänä?
Miten avustajakoiran hakuprosessi sujui?
Hakuprosessin kesto?
Mistä saitte tiedon avustajakoirista?
Oliko tiedotus riittävää?
Minkälaisia hyviä käytäntöjä ja kehittämistarpeita avustajakoiran palveluprosessissa on?

Liite 4. Suostumus haastatteluun

SUOSTUMUS HAASTATTELUN NAUHOITUKSEEN

Hallitusohjelmaan on kirjattu tehtäväksi kokonaisselvityksen toteuttaminen vammaisten apuvälinepalveluista mukaan lukien avustajakoiraselvitys. Selvityksen tavoitteena on saada tietoa avustajakoirajärjestelmän nykytilasta, kehittämistarpeista ja vaihtoehtoisista järjestämismalleista.

Avustajakoirajärjestelmän parissa työskentelevillä asiantuntijoilla ja avustajakoiria käyttävillä asiakkailla on arvokasta tieto- ja kokemuspohjaa, joka on tärkeää huomioida avustajakoiraselvitystä tehtäessä.

Tämän vuoksi Terveyden ja hyvinvoinnin laitos haastattelee avustajakoirajärjestelmän tuntevia asiantuntijoita ja asiakkaita järjestelmän nykytilasta ja kehittämistarpeista. Haastattelu nauhoitetaan, jotta keskustelussa esille tulleet keskeiset näkökulmat saadaan parhaalla mahdollisella tavalla hyödynnettyä osana selvitystä. Osallistuminen on vapaaehtoista, joten tilaisuuden nauhoittamista varten tarvitaan suostumus.

Suostun siihen, että haastattelu nauhoitetaan, jotta kaikki näkökulmat saadaan tallennettua.

Nimi

Yhteystiedot

Paikka ja aika

Allekirjoitus
ja nimenselvennys

Liite 5. Suostumus haastatteluun

SUOSTUMUS HAASTATTELUN NAUHOITUKSEEN

Hallitusohjelmaan on kirjattu tehtäväksi kokonaisselvityksen toteuttaminen vammaisten apuvälinepalveluista mukaan lukien avustajakoiraselvitys. Selvityksen tavoitteena on saada tietoa avustajakoirajärjestelmän nykytilasta, kehittämistarpeista ja vaihtoehtoisista järjestämismalleista. Avustajakoirajärjestelmän tuntemus edellyttää myös nykyisen opaskoirajärjestelmän tuntemusta.

Opaskoirajärjestelmän parissa työskentelevillä asiantuntijoilla ja opaskoiria käyttävillä asiakkailla on arvokasta tieto- ja kokemuspohjaa, joka on tärkeää huomioida avustajakoiraselvitystä tehtäessä.

Tämän vuoksi Terveys- ja hyvinvoinnin laitos haastattelee avustaja- ja opaskoirajärjestelmän tuntevia asiantuntijoita ja asiakkaita järjestelmän nykytilasta ja kehittämistarpeista. Haastattelu nauhoitetaan, jotta keskustelussa esille tulleet keskeiset näkökulmat saadaan parhaalla mahdollisella tavalla hyödynnettyä osana selvitystä. Osallistuminen on vapaaehtoista, joten tilaisuuden nauhoittamista varten tarvitaan suostumus.

Suostun siihen, että haastattelu nauhoitetaan, jotta kaikki näkökulmat saadaan tallennettua.

Nimi

Yhteystiedot

Paikka ja aika

Allekirjoitus
ja nimenselvennys

Liite 6. Sairaanhoidopiirin kyselyn saate ja kysely

AVUSTAJAKOIRA TOIMINTARAJOITTEISEN HENKILÖN TUKENA – KYSELY AVUSTAJAKOIRAJÄRJESTELMÄN NYKYTILASTA JA KEHITTÄMISTARPEISTA

HYVÄ KUNTOUTUSYLILÄÄKÄRI/YLILÄÄKÄRI JA APUVÄLINEPALVELUISTA VASTAAVA ASiantuntija

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) tekee kyselyn sairaanhoidopiireille avustajakoirien hankinta- ja luovutuskäytännöistä. Kysely liittyy THL:n tekeillä olevaan selvitykseen, jonka tavoitteena on saada tietoa avustajakoirajärjestelmän nykytilanteesta, kehittämistarpeista ja vaihtoehtoisista järjestämismalleista. THL tekee selvityksen sopimuksen mukaisesti sosiaali- ja terveysministeriölle osana hallitusohjelmaan kirjattua kokonaisselvitystä vammaisten apuvälinepalveluista.

Avustajakoira on fyysisesti vammaisia henkilöitä avustava, tähän tarkoitukseen koulutettu koira. Avustajakoirien koulutus tapahtuu tällä hetkellä Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) rahoituksella. Koulutettuja koiria valmistuu vuosittain 5-7 kappaletta. Avustajakoiran tarvitsija hakee koira Invalidiliitolta. Koulutettu koira luovutetaan käyttäjälleen maksutta käyttäjän vastatessa koiran ylläpitokustannuksista. Nykyisellä koiramäärällä jonotusaika on noin 1–5 vuotta. Sosiaali- ja terveysministeriön lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineasetuksen (1363/2011) valmistelumuistiossa todetaan, että avustajakoirien luovuttaminen olisi mahdollista myös sairaanhoidopiirien luovutuskäytäntöjen mukaan.

Kysely lähetetään sairaanhoidopiireille ja siellä kahdelle henkilölle; sekä kuntoutusylilääkärille/ylilääkärille että apuvälinetoiminnasta vastaavalle asiantuntijalle. Tarvittaessa kyselyn voi välittää jollekin kolmannelle henkilölle organisaatiossanne. Pyydämme toimittamaan vain yhden vastauksen sairaanhoidopiiristänne. Vastausten kokoamisessa voi käyttää paperilomaketta, joka on tämän viestin liitteenä. THL:ään vastaus lähetetään alla olevan linkin kautta.

Kyselyn linkki: <https://www.webropolsurveys.com/S/0E4B10A61BFFDB2C.par>

Sosiaali- ja terveysministeriö hyödyntää selvityksen tuloksia hallitusohjelman mukaisesti avustajakoirajärjestelmän kehittämisessä.

Pyydän, että vastaat kyselyyn **6.10.2014 mennessä**.

Ystävällisin terveisin,

Outi Töytäri
Kehittämispäällikkö
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL
Palvelujen kehittäminen ja ohjaus -yksikkö
029 524 7082
outi.toytari@thl.fi

Pia Sirola
Tutkija
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL
Palvelujen kehittäminen ja ohjaus -yksikkö
029 524 7150
pia.sirola@thl.fi

Lisätietoja: Tutkija Pia Sirola, pia.sirola@thl.fi, puh. 029 524 7150.

SELVITYS AVUSTAJAKOIRAJÄRJESTELMÄSTÄ

Tällä kyselyllä selvitetään avustajakoirajärjestelmän nykytilannetta sekä kehittämistarpeita, joiden pohjalta arvioidaan vaihtoehtoisia järjestämismalleja. Kysymykset käsittelevät avustajakoirien rahoitukseen, järjestämiseen, hankintaan ja luovutukseen liittyviä käytäntöjä.

Yhteystietoja kysytään mahdollisia myöhempiä yhteydenottoja varten. Kyselyn vastaukset käsitellään nimettöminä, eivätkä vastaajat ole tunnistettavissa raportista.

Halutessanne voitte keskeyttää kyselyn ja jatkaa lomakkeen täyttöä myöhemmin.

Pyydämme vastaamaan kyselyyn **6.10.2014 mennessä**.

Avustajakoira on fyysisesti vammaisia, toimintarajoitteisia henkilöitä avustava, tähän tarkoitukseen koulutettu koira. Avustajakoirien koulutus tapahtuu tällä hetkellä Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) rahoituksella. Koulutettuja koiria valmistuu vuosittain noin 5-7 kappaletta. Avustajakoiran tarvitsija hakee koiraa Invalidiliitolta, joka hankkii koirat niitä kouluttavalta taholta (Axxell Brusaby). Invalidiliitto vastaa tarpeen arvioinnista yhteistyössä Axxell Brusabyn kanssa. Koulutettu koira luovutetaan käyttäjälleen maksutta käyttäjän vastatessa koiran ylläpitokustannuksista. Nykyisellä koiramäärällä jonotusaika on noin 1–5 vuotta.

Sosiaali- ja terveysministeriön lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineasetuksen (1363/2011) valmistelumuistiossa todetaan, että avustajakoirien luovuttaminen olisi mahdollista myös sairaanhoitopiirien luovutuskäytäntöjen mukaan.

1. Vastaajan taustatiedot *

Etunimi

Sukunimi

Matkapuhelin/puhelin

Sähköposti

Organisaatio

Tehtävänimike

Muiden mahdollisesti vastaamiseen osallistuneiden
tehtävänimikkeet

AVUSTAJAKOIRAJÄRJESTELMÄN TUNNETTAVUUS

Avustajakoirajärjestelmällä tarkoitetaan avustajakoirien rahoitukseen, järjestämiseen sekä hankinta- ja luovutusprosesseihin liittyviä käytäntöjä.

2. Kuinka hyvin tunnette nykyisen avustajakoirajärjestelmän? *

	erittäin hyvin	melko hyvin	jonkin verran	melko vähän	erittäin vähän	ei ollenkaan
avustajakoirien rahoitus	☐	☐	☐	☐	☐	☐
avustajakoirien koulutus	☐	☐	☐	☐	☐	☐
avustajakoirien hankintaprosessi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
avustajakoirien luovutuskriteerit	☐	☐	☐	☐	☐	☐
avustajakoirien tarpeen arviointi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
avustajakoirien käytön opetus	☐	☐	☐	☐	☐	☐
avustajakoirien ylläpito	☐	☐	☐	☐	☐	☐
avustajakoirien käytön seuranta	☐	☐	☐	☐	☐	☐

3. Jos vastasitte edelliseen kysymykseen (nro 2) **ei ollenkaan tai vähän/melko vähän**, niin minkälaista tietoa tarvitsisitte avustajakoirajärjestelmästä?

4. Onko organisaatiollanne kokemusta avustajakoirien hankinta- ja luovutusprosesseista? *

Valitkaa sopiva vaihtoehto ja tarkentakaa vastaustanne avoimiin kenttiin.

kyllä, missä asioissa?

ei

en osaa sanoa

AVUSTAJAKOIRAJÄRJESTELMÄN KEHITTÄMISTARPEET

Avustajakoirajärjestelmällä tarkoitetaan avustajakoirien rahoitukseen, järjestämiseen sekä hankinta- ja luovutusprosesseihin liittyviä käytäntöjä.

5. Onko nykyinen avustajakoirien hankinta- ja luovutuskäytäntö mielestänne toimiva? *

Valitkaa sopiva vaihtoehto ja tarkentakaa vastaustanne avoimiin kenttiin.

kyllä, perustelu

ei, miksi?

en osaa sanoa

6. Mahdollistavatko sairaanhoitopiirinne nykyiset linjaukset avustajakoirien luovutuksen lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineenä *näkövammaisten opaskoerien* tavoin?

*

Valitkaa sopiva vaihtoehto ja tarkentakaa vastaustanne avoimiin kenttiin.

kyllä, perustelu

ei, perustelu

en osaa sanoa

7. Pitäisikö nykyistä avustajakoira järjestelmää mielestänne muuttaa? *

Valitkaa sopiva vaihtoehto ja tarkentakaa vastaustanne avoimiin kenttiin.

kyllä, miksi?

ei, perustelu

en osaa sanoa

8. Jos avustajakoira järjestelmää muutettaisiin, niin mille taholle vastuu järjestämisestä mielestänne kuuluisi? *

Valitkaa sopiva vaihtoehto tai vaihtoehdot ja tarkentakaa vastaustanne avoimiin kenttiin.

nykyinen taho, perustelu

sairaanhoitopiirit, perustelu

vammaispalvelut, perustelu

tulevaisuudessa sote-alue, perustelu

muu, mikä?, perustelu

en osaa sanoa

9. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineasetuksen (1363/2011) valmistelumuistiossa todetaan seuraavasti: *"Nykyisen käytännön mukaan, näkövammaisten opaskoiria myönnetään lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineenä. Säännöksen sanamuoto mahdollistaa käytännön jatkamisen ja myös avustajakoirien myöntämisen sairaanhoitopiirin myöntämiskäytäntöjen mukaan"*.

Voisiko sairaanhoitopiirinne mielestänne tulevaisuudessa luovuttaa avustajakoiria kuten opaskoiria lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineinä?

*

Valitkaa sopiva vaihtoehto ja tarkentakaa vastaustanne avoimiin kenttiin.

kyllä, missä tilanteissa?

ei, perustelu

en osaa sanoa

10. Jos avustajakoirien järjestämisvastuu olisi sairaanhoitopiireillä, niin minkälaisia toimenpiteitä muutos edellyttäisi (esim. rahoitus, osaaminen, muut resurssit)? *

NÄKÖVAMMAISTEN OPASKOIRIEN HANKINTA- JA LUOVUTUSKÄYTÄNNÖT

11. Ovatko nykyiset näkövammaisten opaskoerien hankinta- ja luovutuskäytännöt mielestänne toimivia?

*

Valitkaa sopiva vaihtoehto ja tarkentakaa vastaustanne avoimiin kenttiin.

kyllä, perustelu

ei, miksi?

en osaa sanoa

AVUSTAJAKOIRIEN HYÖDYT

12. Minkälaisiin tarpeisiin avustajakoira käsityksenne mukaan nykyään luovutetaan? *

Valitkaa sopiva vaihtoehto tai vaihtoehdot ja tarkentakaa vastaustanne tarvittaessa avoimiin kenttiin.

- liikkumisen tukemiseen
- itsestä huolehtimiseen ja kotielämän tukemiseen
- opiskeluun ja työelämään osallistumiseen
- vapaa-ajan toimintoihin osallistumiseen
- muuhun, mihin?

- en osaa sanoa

13. Minkälaista hyötyä avustajakoirista on mielestänne käyttäjälle? *

Valitkaa sopiva vaihtoehto tai vaihtoehdot ja tarkentakaa vastaustanne tarvittaessa avoimiin kenttiin

- fyysistä toimintakykyä edistävää/ylläpitävää
- psyykkistä toimintakykyä edistävää/ylläpitävää
- sosiaalista toimintakykyä edistävää/ylläpitävää
- avuntarvetta vähentävää
- muuta, mitä?

- en osaa sanoa

14. Mitä muuta haluatte tuoda esille aiheeseen liittyen?

KIITOS AVUSTANNE!

Liite 7. Avustajakoirayhdistyksen arvio avustajakoirien kustannustarpeesta vuodelta 2009.

Kustannukset luovutukseen asti

Jos Invalidiliitto hankkii 10 koiraa vuodessa, kulut ovat **250 000 euroa**

Kiinteät kulut (koiramäärästä riippumaton)

Hallinnointi 1 henkilön (koordinaattori) kokopäivä työpanoksella

Palkka* 3.686 € / kk 44 196 €

Koordinaattorin matkakulut 10 000 €

Peesareille maksettavat kulukorvaukset 5 000 €

Taidontarkistus 5 000 €

(sis. tuomareiden palkkiot ja muut kulut)

Koirien ylläpitokoulutus 5 000 €

(Vuosittain järjestettävä koulutus)

Muut kulut 4 000 €

78 196 euroa

*sis. ainoastaan sosiaalikulut eikä muita palkkaamiseen liittyviä kuluja pois lukien kuitenkin matkakulut

Muuttuvat kulut (riippuu koiramäärästä)

Koirakohtaiset kulut laskettuna 20/50 koiran mukaan:

Ruokamaksut käyttäjille ”n. 2,20 euroa/päivä

805,20 € / 1 koira x 20 16 104 €

Eläinlääkärikulut 1.500 € / 1 koira x 20 30 000 €

46.104 euroa (20 koiraa)

115.260 euroa (50 koiraa)

Koko toiminnan kulut vuodessa

374,300 euroa (20 koiraa)

443,456 euroa (50 koiraa)